

HOTĂRÂREA TRIBUNALULUI (Camera a opta)

16 iunie 2011 *

În cauzele conexe T-208/08 și T-209/08,

Gosselin Group NV, fostă Gosselin World Wide Moving NV, cu sediul în Deurne (Belgia), reprezentată de F. Wijckmans și de S. De Keer, avocați,

reclamantă în cauza T-208/08,

Stichting Administratiekantoor Portielje, cu sediul în Rotterdam (Țările de Jos), reprezentată de D. Van hove, avocat,

reclamantă în cauza T-209/08,

* Limba de procedură: olandeza.

împotriva

Comisiei Europene, reprezentată de domnii A. Bouquet și F. Ronkes Agerbeek, în calitate de agenți,

pârâtă,

având ca obiect o cerere de anulare a Deciziei C(2008) 926 final a Comisiei din 11 martie 2008 privind o procedură în temeiul articolului 81 [CE] și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/38.543 – Servicii de mutări internaționale), astfel cum a fost modificată prin Decizia C(2009) 5810 final a Comisiei din 24 iulie 2009, precum și, cu titlu subsidiar, o cerere de anulare sau de reducere a amenzii aplicate reclamantelor,

TRIBUNALUL (Camera a opta),

compus din domnii S. Papasavvas, îndeplinind funcția de președinte, N. Wahl și A. Dittrich (raportor), judecători,

grefier: domnul J. Plingers, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 29 aprilie 2010,

pronunță prezenta

Hotărâre

Situația de fapt

1. *Obiectul litigiului*

- Conform Deciziei C(2008) 926 final a Comisiei din 11 martie 2008 privind o procedură în temeiul articolului 81 [CE] și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/38.543 – Servicii de mutări internaționale) (denumită în continuare „decizia”), al cărei rezumat este publicat în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* din 11 august 2009 (JO C 188, p. 16), Gosselin Group NV a participat la o înțelegere pe piața serviciilor de mutări internaționale din Belgia, având ca obiect stabilirea, în mod direct și indirect, a prețurilor, împărțirea pieței și manipularea procedurii de depunere a ofertelor. Comisia Comunităților Europene menționează că înțelegerea a funcționat pentru o perioadă de aproape 19 ani (din octombrie 1984 până în septembrie 2003). Membrii acesteia ar fi stabilit prețurile, ar fi prezentat devize false (numite „devize de complezență”, denumite în continuare „DDC”) clienților și s-ar fi despăgubit reciproc pentru ofertele respinse prin intermediul unui sistem de compensații financiare (denumite în continuare „comisioane”).

2. Reclamantele

- 2 Reclamanta în cauza T-208/08, Gosselin Group (denumită în continuare „Gosselin”), a fost înființată în anul 1983 și funcționează sub această denumire de la 20 decembrie 2007. 92% din acțiunile Gosselin sunt deținute de reclamanta din cauza T-209/08, Stichting Administratiekantor Portielje (denumită în continuare „Portielje”), iar 8% sunt deținute de Vivet en Gosselin NV. 99,87% din aceasta din urmă aparține Portielje, o fundație care nu exercită o activitate comercială și reunește acționari familiari pentru asigurarea unității gestiunii.

- 3 În cursul exercițiului financiar încheiat la 30 iunie 2006, Gosselin a realizat o cifră de afaceri consolidată la nivel mondial în valoare de 143 639 000 de euro, iar Portielje realizat o cifră de afaceri consolidată la nivel mondial în valoare de 0 euro.

3. Procedura administrativă

- 4 Potrivit deciziei, Comisia a deschis procedura din proprie inițiativă, întrucât dispușea de informații care indicau că o serie de societăți belgiene care își desfășoară activitatea în sectorul mutărilor internaționale participau la acorduri susceptibile să intre sub incidența interdicției prevăzute la articolul 81 CE.

- 5 Astfel, în temeiul articolului 14 alineatul (3) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, primul regulament de aplicare a articolelor [81 CE] și [82 CE] (JO 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3), în luna septembrie 2003, au fost efectuate verificări la sediile Allied Arthur Pierre NV, Interdean NV, Transworld International NV și Ziegler SA. În urma acestor verificări, Allied Arthur Pierre a introdus o cerere prin care a solicitat imunitate sau reducerea amenzii conform Comunicării Comisiei

privind imunitatea la amenzi și reducerea cuantumului amenzilor în cauzele referitoare la înțelegeri (JO 2002, C 45, p. 3). Allied Arthur Pierre a recunoscut participarea sa la acordurile privind comisioanele și DDC-urile, a enumerat concurenții implicați, în special un concurent care nu a fost cunoscut anterior de serviciile Comisiei, și a prezentat documente care confirmă declarațiile sale orale.

- 6 În temeiul articolului 18 din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 [CE] și 82 [CE] (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167), au fost adresate mai multe solicitări scrise de informații întreprinderilor participante la acordurile anticoncurențiale, concurenților, precum și unei organizații profesionale. La 18 octombrie 2006 a fost adoptată comunicarea privind obiecțiunile și a fost notificată mai multor societăți. Toți destinatarii au răspuns la aceasta. Reprezentanții lor, cu excepția celor ai Amertranseuro International Holdings Ltd, Stichting Administratiekantoor Portielje, Team Relocations Ltd și Trans Euro Ltd, au invocat dreptul lor de acces la documentele conținute în dosarul Comisiei, care erau accesibile exclusiv în clădirile acesteia. Accesul le-a fost acordat pentru perioada 6-29 noiembrie 2006. La 22 martie 2007 a avut loc audierea.

- 7 La 11 martie 2008, Comisia a adoptat decizia.

4. Decizia

- 8 Comisia afirmă că destinatarii deciziei, printre care și reclamantele, au participat la o înțelegere în sectorul serviciilor de mutări internaționale în Belgia, unde li se angajează răspunderea pentru aceasta. Participanții la înțelegere ar fi stabilit prețuri, și-ar fi împărțit clienții și ar fi manipulat depunerile de oferte cel puțin între 1984 și 2003. În consecință, aceștia ar fi săvârșit o încălcare unică și continuă a articolului 81 CE.

- 9 În opinia Comisiei, serviciile în cauză cuprind atât mutarea bunurilor aparținând persoanelor fizice, care sunt particulari sau angajați ai unei întreprinderi sau ai unei instituții publice, cât și mutarea bunurilor aparținând întreprinderilor sau instituțiilor publice. Aceste mutări se caracterizează prin faptul că Belgia constituie punctul lor de origine sau de destinație. Ținând seama de asemenea de faptul că toate societățile în cauză care furnizează servicii de mutări internaționale sunt situate în Belgia și că activitatea care face obiectul înțelegerii se desfășoară în Belgia, Comisia a considerat, așadar, că centrul geografic al înțelegerii se afla în Belgia.
- 10 Cifra de afaceri cumulată a participanților la înțelegere aferentă serviciilor de mutări internaționale în Belgia a fost estimată de Comisie la suma de 41 de milioane de euro pentru anul 2002. Având în vedere că aceasta a estimat dimensiunea sectorului la o valoare de aproximativ 83 de milioane de euro, cota de piață cumulată deținută de întreprinderile implicate a fost stabilită la aproximativ 50 %.
- 11 Comisia menționează că înțelegerea avea în vedere în special stabilirea și menținerea unor prețuri ridicate și împărțirea pieței în mod concomitent sau succesiv sub mai multe forme: acorduri privind prețurile, acorduri privind împărțirea pieței printr-un sistem de devize false (DDC-urile) și acorduri privind un sistem de compensații financiare pentru ofertele respinse sau pentru cazurile în care nu există ofertă (comisioanele).
- 12 Comisia consideră că, în perioada cuprinsă între anul 1984 și începutul anilor '90, înțelegerea a funcționat în mod special în temeiul unor acorduri scrise de stabilire a prețurilor. În paralel ar fi fost introduse comisioanele și DDC-urile. Un comision ar fi un element ascuns în prețul final pe care consumatorul trebuia să îl plătească fără a primi o prestație echivalentă. Astfel, acesta ar reprezenta o sumă de bani pe care societatea furnizoare de servicii de mutări care a obținut contractul având ca obiect o mutare internațională o datora concurenților care nu obținuseră contractul, indiferent dacă aceștia din urmă ar fi prezentat, la rândul lor, o ofertă sau s-ar fi abținut să facă acest lucru. Așadar, ar fi vorba despre un fel de compensație financiară în favoarea societăților furnizoare de servicii de mutări care nu obținuseră contractul.

Membrii înțelegerii și-ar fi facturat reciproc comisioanele pentru ofertele respinse sau în privința cărora aceștia s-ar fi abținut, invocând servicii fictive, iar cuantumul acestor comisioane ar fi fost facturat clienților. Comisia afirmă că această practică trebuie considerată ca fiind o stabilire indirectă a prețului pentru serviciile de mutări internaționale în Belgia.

- 13 Membrii acestei înțelegeri ar fi cooperat de asemenea în vederea prezentării unor DDC-uri, care i-ar fi lăsat pe clienți, adică pe angajatorii care plăteau suma aferentă mutării, să creadă în mod eronat că puteau să aleagă conform unor criterii bazate pe concurență. Un DDC ar fi un deviz fictiv prezentat clientului sau persoanei care se muta de o societate furnizoare de servicii de mutări care nu avea intenția să realizeze mutarea. Prin prezentarea DDC-ului, societatea furnizoare de servicii de mutări care dorea să obțină contractul (denumită în continuare „societatea solicitantă”) ar fi procedat astfel încât instituția sau întreprinderea să primească mai multe devize, fie direct, fie indirect, prin intermediul persoanei care intenționa să se mute. În acest scop, societatea solicitantă ar fi prezentat concurenților prețul, prima de asigurare și costurile de depozitare la valoarea cărora aceștia trebuiau să factureze serviciul. Acest preț, care era mai ridicat decât prețul propus de societatea solicitantă, ar fi fost ulterior indicat în DDC-uri. În opinia Comisiei, dat fiind faptul că un angajator optează în mod normal pentru societatea furnizoare de servicii de mutări care oferă cel mai redus preț, societățile implicate în aceeași mutare internațională cunoșteau, în principiu, în avans care dintre respectivele societăți putea să obțină contractul pentru mutarea menționată.

- 14 În plus, Comisia subliniază că prețul cerut de societatea solicitantă putea fi mai ridicat decât ar fi fost altfel, întrucât celelalte societăți implicate în același serviciu de mutare ar fi prezentat DDC-uri în care figura un preț indicat de societatea solicitantă. Cu titlu de exemplu, Comisia citează, în considerentul (233) al deciziei, un e-mail intern din partea Allied Arthur Pierre din data de 11 iulie 1997, în care se indică următoarele: „[C]lientul a solicitat două [DDC-uri], așadar, putem să cerem un preț ridicat”. Prin urmare, Comisia susține că prezentarea unor DDC-uri clienților constituia o manipulare a procedurii de depunere a ofertelor, astfel încât prețurile indicate

în toate ofertele ar fi fost în mod deliberat mai ridicate decât prețul cerut de societatea solicitantă și, în orice caz, mai ridicate decât prețurile care ar fi fost oferite într-un mediu concurențial.

15 Comisia susține că aceste acorduri au fost stabilite până în anul 2003. În opinia sa, aceste activități complexe aveau același obiect, și anume stabilirea prețurilor, împărțirea pieței și denaturarea în acest mod a concurenței.

16 În concluzie, Comisia a adoptat dispozitivul deciziei, al cărui articol 1 are următorul cuprins:

„Întreprinderile următoare au încălcat dispozițiile articolului 81 alineatul (1) [CE] fixând, în mod direct și indirect, prețurile la serviciile de mutări internaționale din Belgia, împărțindu-și între ele o parte a acestei piețe și manipulând procedura de depunere a ofertelor pe parcursul perioadelor indicate:

[...]

(c) [Gosselin], de la data de 31 ianuarie 1992 la data de 18 septembrie 2002; în mod solidar cu [Portielje], de la 1 ianuarie 2002 până la 18 septembrie 2002;

[...]”

17 În consecință, la articolul 2 litera (e) din decizie, Comisia a aplicat Gosselin o amendă în valoare de 4,5 milioane de euro, din care Portielje răspunde în solidar pentru suma de 370 000 de euro.

- 18 În vederea calculării cuantumului amenzilor, Comisia a aplicat în cadrul deciziei metodologia prezentată în Orientările privind calcularea amenzilor aplicate în temeiul articolului 23 alineatul (2) litera (a) din Regulamentul nr. 1/2003 (JO 2006, C 210, p. 2, Ediție specială, 08/vol. 4, p. 264, denumite în continuare „Orientările «amenzi» din 2006”).
- 19 La 24 iulie 2009, Comisia a adoptat Decizia C(2009) 5810 final de modificare a deciziei în ceea ce privește valoarea vânzărilor care trebuie luată în considerare în vederea calculării cuantumului de bază al amenzii aplicate Gosselin și fundației Portielje. În consecință, amenda aplicată Gosselin a fost redusă la 3,28 milioane de euro, din care Portielje răspunde în solidar pentru suma de 270 000 de euro.

Procedura și concluziile părților

- 20 Prin cererile introductive depuse la grefa Tribunalului la 4 iunie 2008, reclamantele au introdus prezentele acțiuni.
- 21 Prin Ordonanța președintelui Camerei a opta a Tribunalului din 5 martie 2010, cauzele T-208/08 și T-209/08 au fost conexate pentru buna desfășurare a procedurii orale și în vederea pronunțării hotărârii, conform articolului 50 din Regulamentul de procedură al Tribunalului.
- 22 Pe baza raportului judecătorului raportor, Tribunalul (Camera a opta) a hotărât deschiderea procedurii orale și a adresat o serie de întrebări Comisiei. Pledoariile părților și răspunsurile acestora la întrebările adresate de Tribunal au fost ascultate în ședința desfășurată la 29 aprilie 2010.

23 În cauza T-208/08, Gosselin solicită Tribunalului:

- anularea deciziei în măsura în care o vizează;

- cu titlu subsidiar, anularea articolului 1 din decizie în măsura în care se aplică reclamantei și în care se constată o încălcare continuă săvârșită de aceasta în perioada 31 ianuarie 1992-18 septembrie 2002, precum și reducerea amenzii aplicate reclamantei la articolul 2 din decizie, în măsura în care se aplică reclamantei, în conformitate cu modificarea duratei încălcării;

- cu titlu subsidiar, anularea articolului 2 litera (e) din decizie în măsura în care se aplică reclamantei, precum și reducerea corespunzătoare a amenzii aplicate reclamantei la articolul 2;

- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

24 În cauza T-209/08, Portielje solicită Tribunalului:

- anularea deciziei în măsura în care este îndreptată împotriva sa;

- cu titlu subsidiar, anularea articolului 2 litera (e) din decizie în măsura în care se aplică reclamantei, precum și reducerea corespunzătoare a amenzii aplicate la articolul 2;

— obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată.

²⁵ În cauzele T-208/08 și T-209/08, Comisia solicită Tribunalului:

— respingerea acțiunilor;

— obligarea reclamantelor la plata propriilor cheltuieli de judecată, eventual majorate cu o parte echitabilă a cheltuielilor de judecată suportate de Comisie.

În drept

²⁶ Gosselin invocă trei motive care se referă la anularea deciziei și la anularea sau reducerea amenzii. Portielje, care a fost desemnată de Comisie în calitate de societate-mamă a Gosselin, invocă două motive suplimentare, referitoare la noțiunea de întreprindere și la imputabilitatea încălcărilor săvârșite de Gosselin. În rest, motivele invocate de Portielje sunt identice cu cele invocate de Gosselin.

²⁷ Cu titlu de observație preliminară referitoare la cel de al treilea, cel de a patrulea și cel de al cincilea motiv, Portielje subliniază că actele care puteau să constituie o încălcare a dreptului concurenței au fost realizate exclusiv de Gosselin și că răspunderea Portielje însăși nu poate fi angajată decât dacă se stabilește în sarcina Gosselin răspunderea în temeiul dreptului concurenței.

1. *Cu privire la primul și la al doilea motiv invocate de Portielje, întemeiate pe o încălcare a articolului 81 CE*

- 28 Prin intermediul primului motiv, Portielje susține că nu este o întreprindere în sensul dreptului comunitar al concurenței. În cadrul celui de al doilea motiv, Portielje susține că nu poate fi considerată răspunzătoare în solidar pentru actele comise de Gosselin.

Argumentele părților

Argumentele invocate de Portielje

- 29 Portielje susține că nu este o întreprindere în sensul dreptului comunitar al concurenței, întrucât nu exercită nicio activitate economică. Portielje arată în această privință că nu funcționează pe nicio piață de bunuri sau de servicii și că deține exclusiv cu titlu fiduciar acțiuni care erau deținute anterior de înșiși acționarii familiali. Aceste acțiuni nu ar putea fi prezentate pe o piață oarecare pentru a fi negociate, iar Portielje nici nu s-ar oferi, în niciun mod, să administreze acțiunile deținute de terți. În consecință, „stichting” (fundația) Portielje nu ar fi supusă obligației de plată a impozitului pe profit sau a impozitului asupra cifrei de afaceri în Țările de Jos. Rezultă, în opinia Portielje, că nu există nicio relație de tip societate-mamă/filială între ea și Gosselin.
- 30 În replică, Portielje subliniază că acest motiv se distinge în mod clar de cel de al doilea motiv, întemeiat pe lipsa imputabilității încălcărilor săvârșite de Gosselin fundației Portielje.

31 În ceea ce privește această a doua problemă, Portielje susține că imputarea comportamentului unei filiale societății-mamă a acesteia depinde întotdeauna de constatarea exercitării efective a unei puteri de conducere. Totuși, ea nu ar fi exercitat o influență decisivă asupra politicii comerciale sau strategice a Gosselin. În primul rând, Portielje arată că organele sale de conducere (bestuur) s-au reunit pentru prima dată la 5 noiembrie 2004, așadar, la mult timp după încetarea încălcării. În lipsa desfășurării unei reuniuni a organelor sale de conducere în perioada în cauză, ar fi imposibil din punct de vedere material ca Portielje să fi exercitat o influență asupra Gosselin. În al doilea rând, singura activitate desfășurată de Portielje ar consta în exercitarea drepturilor de vot în legătură cu acțiunile în cauză în timpul adunării generale a acționarilor Gosselin. Singura posibilitate (indirectă) de care dispunea Portielje de a influența politica Gosselin ar fi fost, așadar, să facă uz de respectivele drepturi de vot în cursul adunării generale a acestei societăți. Or, s-ar fi stabilit că în perioada relevantă (1 ianuarie-18 septembrie 2002) nu ar fi avut loc nicio adunare a acționarilor Gosselin. În al treilea rând, Portielje nu ar fi avut nicio influență asupra compunerii consiliului de administrație al Gosselin în perioada în cauză. Membrii consiliului de administrație al Gosselin ar fi fost deja administratori înainte ca Portielje să fi obținut cu titlu fiduciar acțiunile Gosselin.

32 În consecință, Portielje consideră că, presupunând chiar că Comisia poate să invoce prezumția care rezultă din jurisprudența în materia participației de 100% (Hotărârea Tribunalului din 14 mai 1998, Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, T-354/94, Rec., p. II-2111, punctul 79), respectiva prezumție ar fi răsturnată prin aceste date dovedite.

33 În replică, aceasta adaugă că consiliile de administrație ale Portielje și Gosselin nu sunt decât parțial formate din aceiași membri. Din cele șase persoane care formează consiliul de administrație al Portielje, doar jumătate ar fi luat parte și la reuniunile consiliului de administrație al Gosselin. În plus, Portielje ar fi acționat conform statutelor sale, întrucât raportul anual pentru anul 2002 ar fi fost întocmit în scris.

Argumentele invocate de Comisie

- ³⁴ Comisia arată că motivul pentru care consideră că Portielje răspunde în mod solidar pentru actele săvârșite de Gosselin rezidă în existența unor legături organice și funcționale importante între cele două entități. Totuși, Comisia nu ar fi considerat Portielje ca fiind o întreprindere în sine, ci mai degrabă ca pe o componentă a întreprinderii care a săvârșit încălcarea. Separarea formală dintre aceste două entități, care rezultă din personalitatea juridică diferită a acestora, nu ar putea să se opună faptului că acestea au un comportament unitar pe piață în ceea ce privește aplicarea normelor de concurență.
- ³⁵ Comisia subliniază că a întemeiat răspunderea solidară a Portielje pe o prezumție a sarcinii probei, dedusă din faptul că această entitate deține cvasitotalitatea capitalului Gosselin. Afirmația Portielje conform căreia consiliul său de administrație nu s-a reunit pentru prima dată decât la 5 noiembrie 2004, după încetarea încălcării, ar fi contrară textului propriilor sale statute. În plus, această împrejurare nu ar însemna că Portielje nu a exercitat o influență decisivă asupra politicii comerciale sau strategice a Gosselin. Chiar și în lipsa unor ședințe ale consiliului său de administrație, Portielje ar fi avut posibilitatea să exercite o influență directă asupra acestei politici, întrucât cei trei membri principali ai conducerii sale erau în același timp membri ai consiliului de administrație al Gosselin.

Aprecierea Tribunalului

- ³⁶ Deși Comisia a analizat împreună cele două motive invocate de Portielje, acestea trebuie examinate separat.

Cu privire la primul motiv

- 37 Prin intermediul primului său motiv, Portielje susține că nu este o întreprindere în sensul dreptului comunitar al concurenței. În această privință, se impune constatarea faptului că atât articolul 81 CE, cât și articolul 23 din Regulamentul nr. 1/2003 nu se aplică decât în privința comportamentului întreprinderilor (Hotărârea Curții din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 59).
- 38 Or, în memoriul în apărare, Comisia admite ea însăși că Portielje nu este „o întreprindere în sine”.
- 39 Desigur, Comisia pretinde de asemenea că Portielje este o „componentă a întreprinderii care a săvârșit încălcarea” și că separarea formală dintre aceste două entități, care rezultă din personalitatea juridică diferită a acestora, nu poate să se opună faptului că acestea au un comportament unitar pe piață în ceea ce privește aplicarea normelor de concurență. Acest raționament face însă confuzie între două noțiuni distincte, și anume cea de întreprindere și cea privind imputarea comportamentului unei filiale societății-mamă a acesteia.
- 40 Este adevărat că, potrivit jurisprudenței Curții, noțiunea de întreprindere, plasată în contextul dreptului concurenței, trebuie să fie înțeleasă în sensul că desemnează o unitate economică din punctul de vedere al obiectului acordului în cauză, chiar dacă din punct de vedere juridic această unitate economică este constituită din mai multe persoane fizice sau juridice (Hotărârea din 12 iulie 1984, Hydrotherm, 170/83, Rec., p. 2999, punctul 11). În mod similar, conform unei jurisprudențe constante, faptul că filiala are personalitate juridică distinctă nu este suficient pentru a înlătura posibilitatea ca societății-mamă să i se impute comportamentul acesteia, în special atunci când filiala nu își decide în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică în esență instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă (Hotărârea Curții din 14 iulie 1972, Imperial Chemical Industries/Comisia, 48/69, Rec., p. 619, punctele 132 și 133,

și Hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, C-286/98 P, Rec., p. I-9925, punctul 26).

- 41 În cauzele citate anterior era însă cert că societatea-mamă era o întreprindere, chiar dacă nu participase la comportamentul sancționat. Noțiunea de unitate economică, ce poate cuprinde mai multe personalități juridice distincte, a fost, așadar, introdusă pentru a permite să se impute comportamentul unei entități juridice (filiala) altei entități juridice (societatea-mamă), iar nu cu scopul de a susține calitatea de întreprindere a societății-mamă. În consecință, noțiunea de unitate economică nu poate să suplinească lipsa calității de întreprindere a societății-mamă.
- 42 Rezultă că societatea-mamă a unei întreprinderi care a săvârșit o încălcare a articolului 81 CE nu poate fi sancționată printr-o decizie de aplicare a articolului 81 CE dacă nu este ea însăși o întreprindere.
- 43 Prin urmare, trebuie să se examineze aspectul dacă Portielje este o întreprindere.
- 44 Potrivit jurisprudenței, în contextul dreptului concurenței, noțiunea de întreprindere cuprinde orice entitate care exercită o activitate economică, indiferent de statutul juridic al acestei entități și de modul său de finanțare (Hotărârea Curții din 23 aprilie 1991, Höfner și Elser, C-41/90, Rec., p. I-1979, punctul 21).
- 45 În speță, se contestă numai aspectul dacă Portielje exercită o activitate economică.

- 46 Este cert că Portielje nu exercită nicio activitate economică directă. În această privință, aceasta a arătat că nu funcționează pe nicio piață de bunuri sau de servicii, că deține exclusiv cu titlu fiduciar acțiuni care erau deținute anterior de înșiși acționarii familiari, că aceste acțiuni nu pot fi prezentate pe o piață pentru a fi negociate și că nici nu s-ar oferi, în niciun mod, să administreze acțiunile deținute de terți. Comisia nu a contestat aceste afirmații.
- 47 Cu toate acestea, Comisia se întemeiază pe o hotărâre a Curții pentru a afirma că, în mod indirect, Portielje participă la activitatea economică exercitată de Gosselin. Astfel, Curtea a considerat că o entitate care, prin faptul că deține participații de control în cadrul unei societăți, exercită efectiv acest control intervenind direct sau indirect în gestiunea acesteia trebuie să fie considerată ca luând parte la activitatea economică exercitată de întreprinderea controlată și, prin urmare, entitatea menționată trebuie să fie calificată ea însăși drept întreprindere în sensul dreptului concurenței. În schimb, simpla deținere a unor participații, chiar și de control, nu este suficientă pentru a caracteriza o activitate economică a entității care deține aceste participații, atunci când aceasta nu permite decât exercitarea drepturilor aferente calității de acționar sau de asociat, precum și, după caz, perceperea de dividende, care sunt simple fructe ce rezultă din dreptul de proprietate asupra unui bun (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 10 ianuarie 2006, *Cassa di Risparmio di Firenze și alții*, C-222/04, Rec., p. I-289, punctele 111-113).
- 48 Trebuie să se examineze, așadar, dacă Portielje a „intervenit direct sau indirect” în gestiunea Gosselin. Această problemă este foarte asemănătoare cu cea privind criteriul determinant din cadrul celui de al doilea motiv, referitor la stabilirea răspunderii în sarcina Portielje pentru comportamentul Gosselin. Astfel, chiar dacă se presupune că Portielje este o întreprindere, pentru a i se putea imputa acesteia comportamentul Gosselin, este necesar să se examineze dacă a exercitat o influență decisivă asupra acesteia din urmă. Or, spre deosebire modul în care a procedat în ceea ce privește această din urmă problemă (a se vedea punctul 52 de mai jos), Curtea nu a stabilit o prezumție relativă de „intervenție” în sensul Hotărârii *Cassa di Risparmio di Firenze și alții*, punctul 47 de mai sus. Astfel, în această hotărâre, Curtea s-a limitat să dea indicații instanței de trimitere pentru ca aceasta să poată aprecia, având în

vedere reglementarea națională aplicabilă în cauza respectivă, o eventuală intervenție a fundațiilor bancare în gestiunea societăților lor bancare. În consecință, în speță, sarcina probei privind „intervenția” revine Comisiei.

- 49 În această privință, trebuie să se constate că Comisia s-a limitat să sublinieze că Portielje deține cvasitotalitatea capitalului Gosselin și că cei trei membri principali ai conducerii sale erau în același timp membri ai consiliului de administrație al Gosselin. Cu alte cuvinte, aceasta nu a invocat decât argumente structurale, care privesc, pe de altă parte, noțiunea – distinctă – de exercitare a unei influențe decisive. Comisia nu a furnizat însă niciun element de probă concret susceptibil să demonstreze că Portielje a intervenit efectiv în gestiunea Gosselin.
- 50 Rezultă că Comisia nu a dovedit că Portielje era o întreprindere în sensul articolului 81 CE și că, prin urmare, motivul invocat de această reclamantă trebuie admis.

Cu privire la al doilea motiv

- 51 Cu titlu suplimentar, trebuie să se examineze aspectul dacă, presupunând chiar că Portielje ar fi o întreprindere, comportamentul Gosselin ar putea să îi fie imputat pentru motivul că Portielje a exercitat o „influență decisivă” asupra acesteia.
- 52 În această privință, Comisia se întemeiază pe jurisprudența potrivit căreia, în cazul particular în care o societate-mamă deține 100% din capitalul filialei sale autoare a unui comportament ilicit, există o prezumție simplă potrivit căreia societatea-mamă

respectivă exercită o influență determinantă asupra comportamentului filialei sale (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 25 octombrie 1983, AEG-Telefunken/Comisia, 107/82, Rec., p. 3151, punctul 50). Prin urmare, revine societății-mamă care contestă în fața instanței comunitare o decizie a Comisiei de a angaja în mod solidar răspunderea acesteia pentru un comportament săvârșit de filiala sa sarcina de a răsturna această prezumție, aducând elemente de probă care pot demonstra autonomia acesteia din urmă (a se vedea Hotărârea Curții din 10 septembrie 2009, Akzo Nobel și alții/Comisia, C-97/08 P, Rec., p. I-8237, punctul 60 și jurisprudența citată).

- 53 În speță, Portielje deține cvasitotalitatea capitalului Gosselin. Or, aceasta a reușit să răstoarne prezumția referitoare la exercitarea unei influențe decisive asupra Gosselin.
- 54 În primul rând, Portielje subliniază că consiliul său de administrație s-a reunit pentru prima dată la 5 noiembrie 2004, așadar, la mai mult de doi ani după încetarea încălcării, la 18 septembrie 2002. Comisia obiectează că, dat fiind faptul că Portielje a fost înființată în iunie 2001 și că statutele sale prevăd organizarea cel puțin a unei ședințe a consiliului de administrație în fiecare an, un astfel de comportament ar fi contrar textului propriilor sale statute. Cu toate acestea, emiterea de către fundație a certificatelor aferente acțiunilor Gosselin a fost consemnată abia la 11 decembrie 2002. În plus, articolul 5.2 din statutele Portielje permite de asemenea luarea de decizii în scris. În opinia Portielje, care nu a fost contrazisă de Comisie referitor la acest aspect, anterior reuniunii din 5 noiembrie 2004, aceasta s-a produs numai o singură dată, și anume la 10 martie 2003, în scopul întocmirii raportului anual pentru 2002. În consecință, trebuie constatat că Portielje a acționat conform statutelor sale și că atât procedura scrisă din 10 martie 2003, cât și prima reuniune formală din 5 noiembrie 2004 s-au desfășurat ulterior încetării încălcării. Exercițarea de către Portielje a unei influențe decisive asupra comportamentului filialei sale este, prin urmare, exclusă pentru acest unic motiv.
- 55 În al doilea rând, singura activitate desfășurată de Portielje constă în exercitarea drepturilor de vot aferente acțiunilor în cauză în timpul adunării generale a acționarilor

Gosselin. Singura posibilitate de care dispunea Portielje de a influența politica Gosselin ar fi fost, așadar, să facă uz de aceste drepturi de vot în timpul adunării generale a acesteia din urmă. Or, s-a stabilit că în perioada în cauză (1 ianuarie 2002-18 septembrie 2002) nu a avut loc nicio adunare a acționarilor Gosselin.

56 În al treilea rând, Portielje arată că nu a avut nicio influență asupra compunerii consiliului de administrație al Gosselin în perioada în cauză. Comisia susține că Portielje a avut posibilitatea, chiar în lipsa unor ședințe ale consiliului său de administrație, să exercite o influență directă asupra politicii comerciale și strategice a Gosselin, întrucât cei trei membri principali ai conducerii sale erau în același timp membri ai consiliului de administrație al Gosselin. Totuși, Portielje observă în mod întemeiat că consiliul său de administrație și cel al Gosselin nu sunt formate decât parțial din aceiași membri. Din cele șase persoane care compun consiliul de administrație al Portielje, doar jumătate luau parte și la reuniunile consiliului de administrație al Gosselin. În perioada în cauză, Portielje nu a modificat componența consiliului de administrație al Gosselin. Membrii consiliului de administrație al Gosselin erau deja administratori ai acestei societăți înainte ca Portielje să fi obținut cu titlu fiduciar acțiuni ale Gosselin. Această succesiune temporală arată că prezența lor în cadrul consiliului de administrație nu reprezintă expresia unei influențe din partea Portielje.

57 Pe de altă parte, afirmația conform căreia cele trei persoane care alcătuiesc consiliul de administrație al Gosselin, dar care nu reprezintă decât jumătate din consiliul de administrație al Portielje, exercită un control asupra Gosselin nu în calitatea lor de administrator al acesteia din urmă, ci ca urmare a influenței exercitate de Portielje asupra adunării generale a Gosselin trebuie să fie respinsă. Astfel, Comisia admite că ar fi „foarte artificial” ca administratorii principali ai Portielje să exercite, prin intermediul adunării generale a Gosselin, o influență asupra consiliului de administrație al acesteia din urmă – un organ în cadrul căruia aceștia participau ei înșiși. În orice caz, o identitate parțială a membrilor consiliului de administrație nu poate implica faptul că toate întreprinderile în care cei trei membri ai consiliului de administrație al Gosselin sunt, în egală măsură, reprezentați în această capacitate ar trebuie să fie

considerate, pentru acest motiv, ca fiind societăți-mamă ale Gosselin. În speță, cei trei administratori ai Gosselin făceau parte dintre proprietarii Portielje, care nu era decât un instrument pentru exercitarea drepturilor de proprietate. Prin urmare, chiar dacă se presupune că aceste trei persoane nu ar fi acționat doar în calitate de administratori ai Gosselin, ar fi mai probabil că acestea ar fi acționat conform propriilor interese.

- 58 Rezultă din considerațiile care precedă că Portielje a prezentat elemente de probă susceptibile să demonstreze că nu a exercitat o influență decisivă asupra Gosselin, inclusiv că nu era în măsură să exercite o astfel de influență. Prin urmare, aceasta a reușit să răstoarne prezumția enunțată în Hotărârea din 14 mai 1998, Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia, punctul 32 de mai sus, și în Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia, punctul 52 de mai sus.
- 59 Rezultă că trebuie să se admită primul și cel de al doilea motiv invocate de Portielje și să se anuleze decizia în măsura în care vizează această reclamantă.

2. Cu privire la al treilea motiv invocat de Portielje și primul motiv invocat de Gosselin, întemeiate pe o încălcare a articolului 81 CE

- 60 Acest motiv este format din două aspecte. Prin intermediul primului aspect, Portielje și Gosselin contestă argumentul conform căruia practicile lor au determinat o restrângere semnificativă a concurenței. În cadrul celui de al doilea aspect, acestea contestă atingerea semnificativă adusă comerțului dintre statele membre.

Cu privire la pretinsa absență a restrângerii semnificative a concurenței

Argumentele părților

- 61 Reclamantele arată că Gosselin nu a luat parte în niciun mod la acordul privind prețurile și că, prin urmare, aceasta nu este deloc citată în considerentele deciziei care fac referire la această societate. Gosselin nu contestă faptul că, într-un anumit număr de cazuri, a primit sau a plătit comisioane și că era vorba în cazurile respective despre un fel de compensație financiară în favoarea societății furnizoare de servicii de mutări care nu obținuse contractul. Aceasta susține totuși că a primit un comision doar pentru mutările în privința cărora prezentase efectiv un deviz concurențial. Prin urmare, în ceea ce privește Gosselin, sistemul de comisioane nu ar fi funcționat în paralel cu un sistem de repartizare a clienților. În mod similar, Gosselin nu ar fi aplicat prețuri minime.
- 62 Gosselin nu contestă faptul că a solicitat și a furnizat DDC-uri, însă afirmă că nu erau solicitate sau prezentate DDC-uri decât atunci când considera că nu mai putea să obțină contractul în cauză. Gosselin susține că nu avea cunoștință despre existența unor DDC-uri care ar fi fost solicitate sau furnizate fără să fi fost solicitate de clientul care dorea să se mute, care făcuse deja alegerea în favoarea unei societăți. Ea nu ar fi aplicat niciodată comisioane și DDC-uri pentru aceeași operațiune de mutare.
- 63 Reclamantele susțin că, așadar, decizia nu dovedește că comisioanele și DDC-urile au avut drept efect restrângerea semnificativă a concurenței. În plus, acestea susțin că societății Gosselin nu i se poate angaja răspunderea pentru comportamente pe care nu le-a avut. În această privință, reclamantele subliniază că Gosselin nu a participat la nicio reuniune în cadrul înțelegerii și că nu a avut cunoștință de acordurile privind prețurile.

- 64 Comisia susține că nu are nicidecum obligația să demonstreze existența efectivă a efectelor anticoncurențiale. În plus, aceasta contestă afirmațiile reclamantelor.

Aprecierea Tribunalului

- 65 Cu titlu preliminar, trebuie constatat că – spre deosebire de ceea ce sugerează titlul său – primul aspect al motivului nu se referă nici la așa-numitul principiu *de minimis*, și anume faptul că acordurile de importanță minoră nu intră sub incidența interdicției stabilite la articolul 81 alineatul (1) CE atunci când acestea nu restrâng concurența decât în mod nesemnificativ (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 30 iunie 1966, LTM, 56/65, Rec., p. 337, p. 360, și Hotărârea Curții din 9 iulie 1969, Völk, 5/69, Rec., p. 295, punctul 7), nici la comunicarea Comisiei care se referă la aceste acorduri, și anume Comunicarea Comisiei privind acordurile de importanță minoră care nu restrâng în mod semnificativ concurența în sensul articolului 81 alineatul (1) [CE] (*de minimis*) (JO 2001, C 368, p. 13, Ediție specială, 08/vol. 4, p. 26).
- 66 Reclamantele invocă mai degrabă lipsa mijloacelor de probă care să dovedească efectele anticoncurențiale, inclusiv lipsa oricărei restrângerii a concurenței. În plus, acestea contestă răspunderea Gosselin pentru comportamente pe care afirmă că nu le-a avut.

— Cu privire la pretinsa absență a restrângerilor concurenței

- 67 În măsura în care reclamantele contestă calificarea comisioanelor și a DDC-urilor ca având drept efect restrângeri ale concurenței, trebuie subliniat că aceste două practici aveau drept scop repartizarea clienților și manipularea cererilor de ofertă, cu alte cuvinte, două restrângeri evidente ale concurenței. Astfel, pentru a stabili DDC-uri,

întreprinderile de mutări în cauză făceau schimb de informații, cum sunt data exactă și detaliile referitoare la mutările care urmau să fie efectuate, precum și prețurile aferente acestui serviciu, astfel încât întreprinderea care prezenta un DDC renunța în mod deliberat la orice concurență reală cu întreprinderea care solicitase acest deviz. Rezultatul era un sistem sofisticat care determina o creștere artificială a prețurilor.

68 Astfel, după cum a demonstrat Comisia în cadrul deciziei, pentru persoana care se mută, interesul de a primi DDC-uri constă în faptul că aceasta nu trebuie să solicite întocmirea mai multor oferte. Atunci când prețul aferent mutării este plătit de angajator, este, așadar, puțin probabil ca această persoană să se adreseze ulterior altor întreprinderi furnizoare de servicii de mutări pentru a obține devize adevărate. În acest mod, întreprinderea căreia i se solicită serviciul de mutare nu trebuie să se aștepte la niciun fel de concurență din partea altor întreprinderi furnizoare de servicii de mutări implicate în înțelegere, astfel încât se poate aștepta ca acestea să aplice prețuri mai ridicate. Instituția sau întreprinderea care plătește prețul aferent mutării nu poate, așadar, să profite de jocul concurenței, în pofida faptului că tocmai acesta este motivul pentru care solicită furnizarea unui deviz. Această concluzie rezultă de altfel în mod expres dintr-un e-mail intern din partea Allied Arthur Pierre, citat în considerentul (233) al deciziei, în care se arată că „clientul a solicitat două [DDC-uri], așadar, putem să cerem un preț ridicat”.

69 În mod similar, comisioanele au majorat în mod inevitabil nivelul prețurilor, întrucât cheltuielile determinate de acestea erau transferate asupra clienților. Contrar celor pretinse de reclamante, aceste practici aveau, așadar, ca obiect denaturarea concurenței în sensul articolului 81 CE.

70 În sfârșit, trebuie subliniat că persoana care intenționează să se mute și care se află în contact cu furnizorul nu reprezintă adevăratul client al societăților furnizoare de servicii de mutări. În considerentul (264) al deciziei, Comisia arată că revine întreprinderii sau instituției publice care plătește suma aferentă mutării sarcina de a alege o societate furnizoare de servicii de mutări. Numeroase întreprinderi și instituții publice solicită prezentarea mai multor oferte tocmai în scopul de a-și garanta posibilitatea de a alege. În consecință, argumentele conform cărora DDC-urile erau emise întrucât

răspundeau unei cereri a pieței sau conform cărora acestea ar fi fost prezentate doar după ce „clientul” făcuse alegerea trebuie respinse.

- 71 Prin urmare, motivul întemeiat pe absența oricărei restrângeri a concurenței nu poate fi admis.

— Cu privire la mijloacele de probă pentru dovedirea efectelor anticoncurențiale

- 72 În ceea ce privește mijloacele de probă pentru dovedirea efectelor anticoncurențiale, trebuie subliniat că, de regulă, la evaluarea unui acord în temeiul articolului 81 alineatul (1) CE, trebuie să se țină seama de cadrul concret în care își produc efectele și în special de contextul economic și juridic în care întreprinderile în cauză își desfășoară activitatea, de natura produselor sau a serviciilor vizate de acest acord, precum și de condițiile reale de funcționare și de structura pieței vizate (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 15 septembrie 1998, *European Night Services* și alții/Comisia, T-374/94, T-375/94, T-384/94 și T-388/94, Rec., p. II-3141, punctul 136 și jurisprudența citată).
- 73 Or, astfel cum a subliniat Comisia în mod întemeiat, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că, în scopul aplicării articolului 81 alineatul (1) CE, luarea în considerare a efectelor concrete ale unei înțelegeri este inutilă odată ce reiese că acest acord are drept obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în interiorul pieței comune (Hotărârea Curții din 13 iulie 1966, *Consten și Grundig/Comisia*, 56/64 și 58/64, Rec., p. 429, 496, și Hotărârea Tribunalului din 6 aprilie 1995, *Ferriere Nord/Comisia*, T-143/89, Rec., p. II-917, punctul 30). În consecință, la evaluarea unui acord în temeiul articolului 81 alineatul (1) CE nu trebuie să se țină seama de cadrul concret în care acesta își produce efectele, în cazul în care este vorba despre un acord care conține restricții evidente ale concurenței cum ar fi stabilirea prețurilor,

împărțirea pieței sau controlul debușeelor (a se vedea în acest sens Hotărârea European Night Services și alții/Comisia, punctul 72 de mai sus, punctul 136).

74 În speță, practicile Gosselin implicau restricții evidente ale concurenței (a se vedea punctul 67 de mai sus). În aceste condiții, Comisia nu are obligația să dovedească existența unor efecte anticoncurențiale.

— Cu privire la răspunderea pentru acordurile scrise

75 Reclamantele susțin că răspunderea Gosselin nu putea fi angajată pentru acțiuni la care nu a participat.

76 În această privință, nu se contestă că Gosselin a participat la două dintre cele trei practici descrise în decizie, și anume la acordul privind comisioanele și la acordul privind DDC-urile. În schimb, aceasta nu a participat niciodată la acordul scris privind prețurile. Or, dacă unei întreprinderi care a participat la o încălcare prin comportamente care îi sunt proprii i se poate angaja răspunderea și pentru comportamentele altor întreprinderi în cadrul aceleiași încălcări, acest lucru este valabil doar pentru perioada participării sale la încălcarea respectivă (Hotărârea Curții din 8 iulie 1999, Comisia/Anic Partecipazioni, C-49/92 P, Rec., p. I-4125, punctul 83). În consecință, răspunderea Gosselin nu poate fi angajată pentru comportamente care încetaseră înaintea aderării sale la înțelegere.

77 Cu toate acestea, în decizie, Comisia nu a constatat o încălcare a articolului 81 alineatul (1) CE săvârșită de Gosselin decât pentru perioada 31 ianuarie 1992-18 septembrie 2002. Prin urmare, în ceea ce privește durata participării la înțelegere, Comisia a ținut seama în mod corespunzător de faptul că aceasta nu a participat la înțelegere decât începând cu anul 1992. În ceea ce privește gravitatea, acest aspect va fi examinat la punctul 134 și următoarele de mai jos.

- 78 Pentru același motiv, afirmația Gosselin conform căreia aceasta nu avea cunoștință despre acordurile scrise este lipsită de relevanță, în măsura în care, în decizie, Comisia reține că acestea îi revine răspunderea pentru încălcarea doar începând cu această dată.
- 79 În ceea ce privește DDC-urile și comisioanele, trebuie să se considere că Gosselin trebuia să aibă în mod necesar cunoștință despre comportamentele ilicite ale celorlalți participanți, dat fiind că cele două practici se bazau pe o cooperare reciprocă cu parteneri care erau diferiți de fiecare dată. Astfel, acest sistem se baza pe principiul *do ut des*, în măsura în care fiecare întreprindere care plătea un comision sau furniza un DDC se aștepta să aibă în viitor posibilitatea de a beneficia ea însăși de acest sistem și de a obține comisioane sau DDC-uri. Prin urmare, aceste mecanisme nu erau ocazionale, ci prezentau o legătură de complementaritate.
- 80 În consecință, acest aspect al motivului trebuie să fie respins.

Cu privire la pretinsa lipsă a efectelor semnificative asupra schimburilor dintre statele membre

Argumentele părților

- 81 Mai întâi, reclamantele pretind că furnizarea de servicii care implică faptul că proprietatea clientului trece frontiera nu poate fi asimilată cu importul sau cu exportul de mărfuri.

82 Apoi, reclamantele contestă afirmația Comisiei conform căreia cifra de afaceri a părților a depășit, cu serviciile în cauză, pragul de 40 de milioane de euro prevăzut la punctul 53 din Orientările privind conceptul de efect asupra comerțului din articolele 81 [CE] și 82 [CE] (JO 2004, C 101, p. 81, Ediție specială, 08/vol. 4 p. 149, denumite în continuare „Orientările din 2004”). Acestea observă, în special, că vânzările totale menționate în considerentul (540) sunt în valoare de 21 323 734 de euro, adică aproape jumătate din acest prag. În ceea ce privește pragul de 5 % din cotele de piață, reclamantele subliniază că, atunci când Comisia dorește să invoce cotele de piață, aceasta trebuie să definească piața relevantă. Decizia ar prezenta totuși o „descriere a pieței”, însă nu ar oferi niciun fel analiză sau raționament care ar permite definirea pieței relevante în mod corect din punct de vedere juridic. Reclamantele pretind, în plus, că nu au putut să observe nici cea mai mică diferență în ceea ce privește influența, semnificativă sau nesemnificativă, asupra schimburilor dintre statele membre, între perioada anterioară și perioada ulterioară încetării încălcării.

83 În sfârșit, reclamantele susțin că decizia nu corespunde metodei de lucru prezentate la punctele 78-82 din Orientările din 2004, care tratează în mod expres situația înțelegerilor care includ un singur stat membru.

84 În ceea ce privește pragurile prevăzute în Orientările din 2004, Comisia subliniază că acestea din urmă stabilesc o prezumție pozitivă relativă conform căreia atingerea adușă comerțului este semnificativă atunci când cifra de afaceri cumulată depășește 40 de milioane de euro sau atunci când cota de piață cumulată este mai mare de 5 %. În opinia Comisiei, participanții la înțelegere au realizat, în 2002, o cifră de afaceri cumulată de aproximativ 41 de milioane de euro pe piața serviciilor de mutări internaționale. În plus, în temeiul estimărilor cu privire la întinderea acestei piețe, Comisia ar fi putut dovedi că cota de piață totală a participanților la înțelegere ajungea la aproximativ 50 %. În schimb, considerentul (540) al deciziei s-ar referi la stabilirea quantumului amenzii ținând seama de situația fiecărei întreprinderi.

85 În sfârșit, Comisia arată că, deși reclamantele au îndoieli cu privire la exactitatea estimării cotei de piață cumulate la aproximativ 50%, ele nu contestă faptul că această cotă de piață era mai mare de 5%. În orice caz, Comisia nu ar fi obligată să definească piața, întrucât aceasta a constatat că acordul a avut ca obiect restrângerea concurenței în interiorul pieței comune și că acesta era, prin natura sa, susceptibil să aducă atingere comerțului dintre statele membre.

Aprecieria Tribunalului

86 În ceea ce privește, în primul rând, criticile întemeiate pe eventuale diferențe între serviciile de mutări internaționale și activitățile de import și export de bunuri, se impune constatarea că aceste diferențe nu sunt relevante pentru stabilirea domeniului de aplicare al dreptului concurenței al Uniunii. Astfel, noțiunea „comerț între statele membre” este o noțiune largă care cuprinde orice activitate economică. Chiar și acordurile care nu acoperă decât teritoriul unui singur stat membru pot intra în domeniul de aplicare al dreptului concurenței (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 14 iulie 1981, Züchner, 172/80, Rec., p. 2021, punctul 18, și Hotărârea Curții din 19 februarie 2002, Wouters și alții, C-309/99, Rec., p. I-1577, punctul 95 și jurisprudența citată). Această din urmă situație este prevăzută de altfel în mod expres la punctele 78-82 din Orientările din 2004. Atunci când reclamantele afirmă că Comisia nu a respectat propriile sale orientări în această privință, acestea nu precizează totuși în ce constă pretinsa încălcare a acestor norme.

87 În ceea ce privește celelalte critici, Comisia susține că contestarea definiției pieței, și, prin urmare, contestarea afirmației sale conform căreia pragurile prevăzute la punctul 53 din Orientările din 2004 au fost atinse, este inoperantă.

88 Această argumentare nu poate fi reținută.

- 89 În mod cert, în vederea aplicării articolului 81 alineatul (1) CE, Comisia este scutită de obligația de a demonstra efectele anticoncurențiale reale ale acordurilor sau ale practicilor care au ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței (Hotărârea Consten și Grundig/Comisia, punctul 73 de mai sus, și Hotărârea Ferriere Nord/Comisia, punctul 73 de mai sus, punctul 30, confirmată prin Hotărârea Curții din 17 iulie 1997, Ferriere Nord/Comisia, C-219/95 P, Rec., p. I-4411, punctele 12-15).
- 90 Nu este mai puțin adevărat că, potrivit unei jurisprudențe consacrate, articolul 81 alineatul (1) CE nu este aplicabil dacă incidența înțelegerii asupra schimburilor intracomunitare sau asupra concurenței nu este „semnificativă”. Astfel, un acord iese de sub incidența interdicției prevăzute la articolul 81 alineatul (1) CE atunci când nu restrânge concurența sau nu aduce atingere comerțului dintre statele membre decât în mod nesemnificativ (Hotărârea LTM, punctul 65 de mai sus, Hotărârea Völk, punctul 65 de mai sus, punctul 7, Hotărârea Curții din 28 aprilie 1998, Javico, C-306/96, Rec., p. I-1983, punctele 12 și 17, și Hotărârea Tribunalului din 19 martie 2003, CMA CGM și alții/Comisia, T-213/00, Rec., p. II-913, punctul 207).
- 91 În consecință, Comisia are obligația de a efectua o definiție a pieței într-o decizie adoptată în temeiul articolului 81 CE în situația în care, fără o asemenea definiție, nu se poate determina dacă acordul sau practica concertată în cauză poate aduce atingere comerțului dintre statele membre și dacă are ca obiect sau ca efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței (Hotărârea Tribunalului din 6 iulie 2000, Volkswagen/Comisia, T-62/98, Rec., p. II-2707, punctul 230).
- 92 Or, în cadrul prezentului motiv, reclamantele contestă aprecierea efectuată de Comisie a acestor condiții de aplicare a articolului 81 CE, întrucât definiția și dimensiunea pieței, precum și cotele de piață deținute nu reprezintă efectiv decât condiții prealabile (a se vedea în acest sens Hotărârea Tribunalului din 21 februarie 1995, SPO și alții/Comisia, T-29/92, Rec., p. II-289, punctul 75).

- 93 În decizie, pentru a dovedi existența unei atingeri semnificative aduse comerțului dintre statele membre, Comisia se întemeiază pe Orientările din 2004 care precizează pragurile minime ale cotelor de piață și ale cifrelor de afaceri consolidate ale întreprinderilor în cauză. Or, potrivit punctului (55) din aceste orientări, aplicarea pragului de 5% din cotele de piață prevăzut la punctele (52) și (53) din orientările menționate implică o stabilire prealabilă a pieței relevante.
- 94 În consecință, în măsura în care fac referire la aprecierea atingerii semnificative aduse comerțului dintre statele membre și în special la pragul de 5%, criticile referitoare la definirea eronată a pieței relevante, la estimarea eronată a dimensiunii acesteia, precum și la cotele de piață ale întreprinderilor în cauză nu sunt inoperante.
- 95 Comisia subliniază în plus că, deși reclamantele pun sub semnul întrebării exactitatea estimării cotei de piață cumulate la aproximativ 50%, ele nu contestă în mod expres faptul că această cotă de piață era mai mare de 5%. Dat fiind faptul că, în contextul prezumției pozitive prevăzute la punctul (53) din Orientările din 2004, este suficient ca doar una dintre cele două condiții alternative să fie îndeplinită, Comisia consideră că argumentele invocate de reclamante nu pot pune sub semnul întrebării constatarea conform căreia comportamentele ilicite erau susceptibile să aducă atingere în mod semnificativ comerțului dintre statele membre. Or, reclamantele observă că, atunci când Comisia dorește să se întemeieze pe cote de piață, aceasta trebuie să definească, într-un mod care să poată fi susținut din punct de vedere economic, piața relevantă. Prin urmare, acestea contestă, în mod indirect, depășirea pragului de 5%.
- 96 Așadar, trebuie să se examineze dacă Comisia a dovedit în cadrul deciziei existența unei atingeri semnificative aduse comerțului dintre statele membre.

— Cu privire la caracterul transfrontalier

- 97 În cursul ședinței, Comisia a susținut că respectivul caracter transfrontalier al mutărilor în cauză ar fi suficient pentru a dovedi o atingere adusă comerțului. Se impune însă constatarea faptului că acest caracter, care nu este contestat, nu este susceptibil *per se* să demonstreze atingerea semnificativă adusă comerțului dintre statele membre.
- 98 Astfel, în cazul în care orice tranzacție transfrontalieră ar fi automat susceptibilă să aducă atingere în mod semnificativ comerțului dintre statele membre, noțiunea de caracter semnificativ, care este totuși o condiție de aplicare a articolului 81 alineatul (1) CE stabilită de jurisprudență, ar fi golită de orice fel de conținut. În această privință, trebuie amintit că, chiar și în cazul unei încălcări prin obiect, este necesar ca încălcarea să fie susceptibilă să aducă atingere în mod semnificativ schimburilor intracomunitare. Acest lucru rezultă de altfel și din Orientările din 2004, întrucât prezumția pozitivă, prevăzută la punctul (53) din acestea, nu se aplică decât acordurilor sau practicilor care prin natura lor sunt susceptibile să aducă atingere comerțului dintre statele membre.
- 99 În ședință, Comisia a invocat totuși Hotărârea Curții din 1 octombrie 1987, *Vereniging van Vlaamse Reislebureaus* (311/85, Rec., p. 3801) cu scopul de a susține teza sa conform căreia caracterul transfrontalier al mutărilor ar fi fost *per se* suficient pentru a întemeia competența sa. Or, trebuie să se constate că această hotărâre, și în special punctul 18 din aceasta, nu abordează problema caracterului semnificativ al atingerii aduse comerțului. Astfel, acest termen nici măcar nu este menționat în hotărârea amintită.
- 100 În orice caz, decizia nu conține nicio motivare care se întemeiază exclusiv pe caracterul transfrontalier al mutărilor în cauză. În special, rezultă atât din modul său de redactare, cât și din contextul său că considerentul (372) al deciziei, care nu menționează Hotărârea *Vereniging van Vlaamse Reislebureaus*, punctul 99 de mai sus, nu are în vedere să demonstreze caracterul semnificativ al atingerii aduse comerțului.

— Cu privire la pragul de 40 de milioane de euro

- 101 În ceea ce privește pragul de 40 de milioane de euro prevăzut la punctul 53 din Orientările din 2004, reclamantele susțin în mod întemeiat că este necesar să se facă o diferențiere între cifra de afaceri generată în calitate de subcontractant și cifra de afaceri rezultată în calitate de societate care exercită controlul asupra unui serviciu de mutare internațională. Astfel, pentru a nu include de două ori aceeași cifră în estimarea vânzărilor în cauză, este necesar ca din cifra de afaceri aferentă serviciilor respective să se deducă cifra de afaceri realizată în calitate de subcontractant. În caz contrar, pentru o singură mutare, această din urmă cifră de afaceri ar fi inclusă prima dată în cifra de afaceri a societății care exercită controlul asupra serviciului și a doua oară în cifra de afaceri a subcontractantului. În plus, cifrele de afaceri ale subcontractantului nu au fost realizate pe piața serviciilor de mutări destinate consumatorului final.
- 102 Explicația furnizată de Comisie în considerentul (530) al deciziei pentru a justifica alegerea sa de a exclude aceste vânzări de la calculul amenzii este de altfel convingătoare. Această explicație nu poate totuși indica motivul pentru care ar trebui să se includă de două ori aceeași cifră de afaceri în estimarea dimensiunii pieței în vederea stabilirii existenței unei atingeri considerabile aduse comerțului. Această estimare, precum și cea a cifrei de afaceri cumulate a participanților la înțelegere sunt, așadar, afectate de o eroare vădită.
- 103 Această concluzie este susținută de răspunsurile Comisiei la întrebările scrise și orale adresate de Tribunal.
- 104 Comisia a încercat, în primul rând, să deducă un argument din punctul (54) din Orientările din 2004. Or, această dispoziție se limitează să excludă vânzările dintre societăți care fac parte din același grup, însă nu se referă nicidecum la problema subcontractării. Aceasta nu poate în special constitui un temei pentru argumentul *a contrario* pe care Comisia pare să îl invoce.

105 În al doilea rând, în răspunsul său scris, Comisia a susținut că abordarea sa nu determină „în mod necesar” luarea în considerare de două ori a aceleiași mutări, întrucât, pe de o parte, un anumit număr de societăți prestatoare de servicii de mutări belgiene nu făceau parte din înțelegere și, pe de altă parte, subcontractarea era realizată în anumite cazuri în numele societăților străine care prestau servicii de mutări. Comisia recunoaște, așadar, în mod implicit că, în celelalte cazuri, această abordare echivala cu includerea de două ori a cifrelor de afaceri realizate în calitate de subcontractant. În plus, în cadrul ședinței, Comisia a recunoscut că exista o luare în considerare de două ori atunci când subcontractarea era realizată între doi participanți la înțelegere. Mai mult, aceasta a admis că, în cazul în care metodologia sa ar fi corectată în privința acestui aspect, pragul de 40 de milioane de euro nu ar mai fi atins.

106 Rezultă din considerațiile precedente că Comisia nu a demonstrat că pragul de 40 de milioane de euro a fost atins în speță.

— Cu privire la pragul de 5 %

107 În ceea ce privește pragul de 5 %, reclamantele susțin că Comisia ar fi trebuit să definească piața pentru a se putea întemeia pe depășirea acestuia.

108 În această privință, se impune constatarea faptului că acest calcul al unei cote de piață implică, drept prezumție logică, definirea acestei piețe. Astfel, după cum Tribunalul a arătat deja la punctul 92 de mai sus, în cadrul punctului (55) din Orientările din 2004 se recunoaște în mod expres că, „[p]entru a aplica pragul cotei de piață, este necesar să se determine piața relevantă. Aceasta este formată din piața relevantă a produsului și din piața geografică relevantă”. Această obligație rezultă și mai clar din alte versiuni lingvistice ale acestui punct (de exemplu, în limba engleză, „it is necessary” și în limba germană, „muss”).

- 109 În plus, în ceea ce privește caracterul obligatoriu al orientărilor adoptate de Comisie, Curtea a constatat deja că, adoptând asemenea norme de conduită și anunțând prin intermediul publicării lor că le va aplica în viitor situațiilor vizate de acestea, instituția în cauză își limitează propria putere de apreciere și nu se poate abate de la aceste norme fără să riște să fie sancționată, dacă este cazul, în temeiul unei încălcări a principiilor generale de drept precum egalitatea de tratament sau protecția încrederii legitime (Hotărârea Curții din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425, punctul 211).
- 110 Or, este cert că Comisia nu a îndeplinit obligația menționată la punctul (55) din Orientările din 2004. În înscrisurile sale și în cadrul ședinței, aceasta a insistat nu numai asupra faptului că nu era obligată să definească piața relevantă, ci și asupra faptului că nu făcuse acest lucru. În consecință, constatarea Comisiei conform căreia pragul de 5 % a fost atins ar trebui, în principiu, să fie respinsă.
- 111 Cu toate acestea, în circumstanțele din speță, Tribunalul consideră că Comisia a dovedit totuși corespunzător cerințelor legale că cea de a doua condiție alternativă avută în vedere în prezumția menționată la punctul (53) din Orientările din 2004 era îndeplinită.
- 112 Astfel, în considerentele (88)-(94) ale deciziei, Comisia a prezentat o descriere suficient de detaliată a sectorului în cauză, inclusiv oferta, cererea și piața geografică. Prin urmare, Comisia a definit în mod precis serviciile relevante, precum și piața. Tribunalul consideră că o astfel de descriere a sectorului poate fi suficientă în măsura în care este îndeajuns de detaliată pentru a permite Tribunalului să verifice afirmațiile de bază ale Comisiei și în măsura în care, pe acest temei, cota de piață cumulată depășește în mod evident cu mult pragul de 5 %.

- 113 În această privință, trebuie subliniat, în primul rând, că Comisia a constatat în mod întemeiat că serviciile în cauză erau servicii de mutări internaționale în Belgia. Aceasta a arătat în mod întemeiat că înțelegerea avea ca obiect să restrângă concurența în sectorul serviciilor de mutări internaționale al căror punct de destinație sau de plecare era Belgia. Astfel, mutările în cauză erau caracterizate prin faptul că Belgia constituia punctul de origine sau punctul de destinație, că toate societățile respective furnizoare de servicii de mutări erau situate în Belgia și că activitatea care făcea obiectul înțelegerii se desfășura în Belgia. În plus, în estimarea sa cu privire la dimensiunea pieței, Comisia a ținut seama de cifrele de afaceri ale societăților străine pe această piață.
- 114 În al doilea rând, pe această bază, Comisia a estimat dimensiunea pieței la 83 de milioane de euro și cota de piață cumulată a participanților la înțelegere la aproximativ 50%. Aceste cifre trebuie ajustate pentru a lua în considerare corectările rezultând din Decizia C(2009) 5810 (punctul 19 de mai sus) și din excluderea vânzărilor realizate în calitate de subcontractant (punctul 102 de mai sus), ceea ce are drept rezultat, în opinia Comisiei, o cifră de afaceri cumulată mai mare de 20 de milioane de euro și o cotă de piață cumulată de aproape 30%. Această cotă de piață se situează totuși cu mult deasupra pragului de 5%.
- 115 În al treilea rând, în răspunsul la întrebările Tribunalului, Gosselin însăși a constatat în cadrul ședinței că, pentru ca pragul de 5% să nu fie depășit, dimensiunea pieței ar trebui să fie mult mai importantă. Astfel, dimensiunea pieței ar trebui să fie mai mare de 400 de milioane de euro. Or, singura posibilitate pentru a atinge o astfel de dimensiune a pieței relevante ar fi de a avea în vedere o piață mult mai extinsă decât cea a serviciilor de mutări internaționale în Belgia, piață care a fost totuși identificată în mod întemeiat de Comisie ca fiind piața relevantă.
- 116 În aceste condiții, Tribunalul consideră că, în mod excepțional, Comisia putea să se întemeieze pe cea de a doua condiție alternativă cuprinsă la punctul (53) din Orientările din 2004 fără a formula în mod expres o definiție a pieței în sensul punctului (55) din aceste orientări.

- 117 În sfârșit, astfel cum Comisia a subliniat în mod întemeiat, în contextul prezumției pozitive prevăzute la punctul (53) din Orientările din 2004, este suficient ca doar una dintre cele două condiții alternative să fie îndeplinită pentru a putea dovedi caracterul semnificativ al atingerii aduse comerțului dintre statele membre.
- 118 Rezultă din toate considerațiile care precedă că critica întemeiată pe absența atingerii semnificative aduse comerțului dintre statele membre trebuie să fie respinsă.
- 119 Prin urmare, prezentul motiv trebuie respins în totalitate.

3. Cu privire la al patrulea motiv invocat de Portielje și al doilea motiv invocat de Gosselin, referitoare la reducerea amenzii

- 120 Acest motiv este format din patru aspecte. Prin intermediul primului aspect, reclamantele invocă o încălcare a articolului 23 alineatul (2) litera (a) și alineatul (3) din Regulamentul nr. 1/2003, a articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și a Orientărilor din 2006, săvârșită cu ocazia stabilirii gravității încălcării. Celelalte aspecte privesc o încălcare a acelorași dispoziții săvârșită cu ocazia determinării duratei încălcării (al doilea aspect, invocat numai de Gosselin), cu ocazia stabilirii valorii vânzărilor în scopul calculării cuantumului de bază al amenzii (al doilea și, respectiv, al treilea aspect) și cu ocazia respingerii circumstanțelor atenuante (al treilea și, respectiv, al patrulea aspect).

Cu privire la gravitatea încălcării

Argumentele părților

- 121 Reclamantele pretind că există o diferențiere calitativă importantă între societățile furnizoare de servicii de mutări care au luat parte la înțelegerea „clasică” privind prețurile, care funcționa în paralel cu reuniuni și cu acorduri scrise, și celelalte societăți (precum Gosselin) care nu erau implicate decât în stabilirea de comisioane și de DDC-uri. Înțelegerea „clasică” ar fi oferit un cadru pentru comportamentul pe piață al participanților la înțelegere, în timp ce comisioanele și DDC-urile ar fi fost aplicate de la caz la caz.
- 122 Cu toate acestea, Comisia ar fi aplicat în privința tuturor societăților în cauză aceeași cotă de 17 % fără a realiza o evaluare caz cu caz și ținând seama de toate circumstanțele relevante, astfel cum se prevede la punctul 20 din Orientările din 2006. În consecință, reclamantele solicită Tribunalului să stabilească cel puțin procentul relevant pentru calcularea amenzii la un nivel inferior cotei de 17 %.
- 123 În opinia Comisiei, argumentele invocate de reclamante se întemeiază pe ideea eronată că acordurile privind comisioanele și DDC-urile ar fi mai puțin grave decât acordurile privind prețurile minime.

Aprecierea Tribunalului

- 124 Reclamantele susțin, în esență, că Comisia ar fi trebuit să țină seama de toate circumstanțele relevante din speță și că există o diferențiere calitativă importantă între înțelegerea privind prețurile și celelalte practici.

— Cu privire la obligația de a ține seama de toate circumstanțele relevante din speță

- 125 În ceea ce privește prima critică, trebuie subliniat că, în considerentul (542) al deciziei, Comisia arată că acordurile sau practicile concertate care implică tipul de restricție constatată în prezenta cauză pot fi calificate, în considerarea simplului temei al naturii lor intrinsece, ca fiind „foarte grave”, fără a fi necesar ca astfel de comportamente să se caracterizeze printr-o piață geografică sau printr-un impact deosebit. În susținerea acestei afirmații, Comisia citează, atât în decizie, cât și în memoriul în apărare, Hotărârea Tribunalului din 18 iulie 2005, *Scandinavian Airlines System/Comisia*, (T-241/01, Rec., p. II-2917).
- 126 În această hotărâre, Tribunalul a constatat că aprecierea gravității încălcării trebuia efectuată ținând seama în special de natura restrângerilor concurenței, că gravitatea încălcării putea fi stabilită prin referire la natura și la obiectul comportamentelor abuzive și că rezulta dintr-o jurisprudență constantă că elementele care alcătuiesc obiectul unui comportament pot avea mai mare importanță în scopul stabilirii cuantumului amenzii decât cele care privesc efectele acestui comportament (a se vedea punctul 83 din hotărâre și jurisprudența citată).
- 127 În speță, încălcarea avea ca obiect stabilirea prețurilor și împărțirea pieței. O astfel de încălcare evidentă a dreptului concurenței este, prin natura sa, deosebit de gravă.
- 128 În plus, contrar Liniilor directe privind metoda de stabilire a amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și al articolului 65 alineatul (5) [CO] (JO 1998, C 9, p. 3, Ediție specială, 08/vol. 3, p. 69) (denumite în continuare „Liniile directe din 1998”), Orientările „amenzi” din 2006 nu mai menționează necesitatea, în vederea aprecierii gravității, de a se ține seama de „capacitatea economică efectivă a autorilor încălcării de a cauza prejudicii semnificative altor operatori” și nici de „impactul real [al încălcării] asupra pieței, atunci când acesta poate fi măsurat”.

129 Or, Orientările din 2006 prevăd în mod expres, la punctul 20, că „evaluarea gravității se face caz cu caz pentru fiecare tip de încălcare, ținându-se seama de toate circumstanțele relevante în cazul respectiv”. În plus, Orientările din 2006 au adus o schimbare fundamentală a metodologiei pentru calculul amenzilor. În special, clasificarea încălcărilor în trei categorii („minore”, „grave” și „foarte grave”) a fost eliminată și a fost introdus un interval cuprins între 0 % și 30 % cu scopul de a permite o diferențiere mai precisă. Potrivit punctului 19 din Orientările din 2006, cuantumul de bază al amenzii trebuie să fie „legat de o proporție din valoarea vânzărilor, determinată în funcție de gradul de gravitate al încălcării”. Ca regulă generală, „proporția din valoarea vânzărilor luată în calcul se fixează la un nivel de maximum 30 %” (punctul 21 din orientări).

130 Prin urmare, Comisia nu poate utiliza marja de apreciere de care dispune în materie de impunere a amenzilor și nu poate determina astfel rata precisă, situată între 0 % și 30 %, fără a ține seama de circumstanțele specifice ale cauzei. Astfel, punctul 22 din Orientările din 2006 prevede că, „[p]entru a decide dacă proporția din valoarea vânzărilor care trebuie luată în calcul într-un anumit caz ar trebui să se situeze la limita inferioară sau la cea superioară a intervalului menționat anterior, Comisia ține seama de un anumit număr de factori precum natura încălcării, cota de piață cumulată a tuturor părților în cauză, sfera geografică a încălcării și punerea în aplicare sau nu a încălcării”.

131 Această dificultate de a stabili un procent precis este într-o anumită măsură redusă în cazul acordurilor orizontale secrete de stabilire a prețurilor și de împărțire a pieței în care, în temeiul punctului 23 din Orientările din 2006, proporția din vânzări luată în calcul se situează în general „la limita superioară a intervalului”. Rezultă din cuprinsul acestui punct că, pentru restrângerile cele mai grave ale concurenței, rata ar trebui să fie cel puțin mai mare de 15 %.

132 În speță, nu este necesar să se anuleze decizia în această privință ca urmare a faptului că rata de 17% a fost stabilită exclusiv în temeiul naturii grave, prin esența sa, a încălcării. Astfel, atunci când Comisia se limitează să aplice o rată egală sau aproape egală cu rata minimă prevăzută pentru restrângerile cele mai grave ale concurenței, nu este necesar să se țină seama de elemente sau de circumstanțe suplimentare. Acest lucru s-ar impune doar în cazul în care ar trebui luată în considerare o rată mai ridicată. În această privință, Gosselin în mod sigur nu pretinde că Comisia ar fi trebuit să stabilească o rată mai ridicată, iar Comisia nu a solicitat Tribunalului să majoreze cuantumul amenzii.

133 În consecință, motivul întemeiat pe stabilirea în mod abstract a gravității încălcării trebuie să fie respins.

— Cu privire la pretinsa diferențiere calitativă importantă

134 În ceea ce privește critica întemeiată pe o pretinsă diferențiere calitativă importantă între înțelegerea privind prețurile și celelalte practici, critică ce coincide cu cel de al cincilea motiv invocat de Portielje, întemeiat pe o pretinsă încălcare a principiului egalității, trebuie amintită jurisprudența constantă conform căreia principiul egalității de tratament, care face parte dintre principiile fundamentale ale dreptului comunitar, interzice nu doar ca situații comparabile să fie tratate în mod diferit, ci și ca situații diferite să fie tratate în același mod, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 8 octombrie 1986, Christ-Clemen și alții/Comisia, 91/85, Rec., p. 2853, punctul 10, și Hotărârea Curții din 28 iunie 1990, Hoche, C-174/89, Rec., p. I-2681, punctul 25 și jurisprudența citată).

- 135 Or, se impune constatarea că, în cadrul aprecierii gravității încălcării, Comisia efectiv nu a tratat în mod diferit participanții în ceea ce privește alegerea proporției valorii vânzărilor individuale reținute, ci a aplicat o rată uniformă de 17 % tuturor întreprinderilor în cauză. Comisia justifică această abordare prin faptul că era vorba despre o încălcare unică și continuă.
- 136 Se ridică, așadar, problema dacă, în lumina jurisprudenței, Comisia avea posibilitatea să renunțe la orice diferențiere între participanții la încălcare și la orice luare în considerare a circumstanțelor specifice ale speței pentru a determina gravitatea încălcării săvârșite de Gosselin.
- 137 În această privință, rezultă din jurisprudență că, atunci când o încălcare a fost săvârșită de mai multe întreprinderi, trebuie examinată gravitatea relativă a participării la încălcare a fiecăreia dintre acestea (Hotărârea Curții din 16 decembrie 1975, Suiker Unie și alții/Comisia, 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 și 114/73, Rec., p. 1663, punctul 623, și Hotărârea Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 76 de mai sus, punctul 150). Această concluzie constituie consecința logică a principiului individualizării pedepselor și a sancțiunilor, în temeiul căruia o întreprindere trebuie să fie sancționată numai pentru faptele care îi sunt imputate în mod individual, principiu aplicabil în orice procedură administrativă care poate conduce la sancțiuni în temeiul normelor comunitare din domeniul concurenței (Hotărârea Tribunalului din 29 noiembrie 2005, Union Pigments/Comisia, T-62/02, Rec., p. II-5057, punctul 119).
- 138 În plus, reiese dintr-un mare număr de hotărâri ale Curții și ale Tribunalului că gravitatea încălcării trebuie să facă obiectul unei aprecieri individuale care ține seama de numeroase elemente, precum împrejurările specifice cauzei, contextul acesteia și caracterul descurajator al amenziilor (a se vedea Hotărârea Curții din 17 iulie 1997, Ferriere Nord/Comisia, punctul 89 de mai sus, punctul 33 și jurisprudența citată, Hotărârea Curții din 7 iunie 1983, Musique Diffusion française și alții/Comisia, 100/80-103/80, Rec., p. 1825, punctul 106, și Hotărârea Scandinavian Airlines System/Comisia, punctul 125 de mai sus, punctul 83 și următoarele). Astfel, Curtea a statuat că faptul că o întreprindere nu a participat la toate elementele constitutive

ale unei înțelegeri sau că aceasta a avut un rol minor în aspectele la care participase trebuie luat în considerare la aprecierea gravității încălcării și, după caz, la stabilirea amenzii (a se vedea Hotărârea Comisia/Anic Partecipazioni, punctul 76 de mai sus, punctul 90, și Hotărârea Tribunalului din 26 aprilie 2007, Bolloré și alții/Comisia, T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 și T-136/02, Rep., p. II-947, punctul 429 și jurisprudența citată).

¹³⁹ Cu toate acestea, în practica jurisprudențială a Tribunalului, aprecierea circumstanțelor individuale se realizează în mod normal nu în cadrul aprecierii gravității încălcării, și anume cu ocazia stabilirii cuantumului de bază al amenzii, ci în cadrul ajustării cuantumului de bază în funcție de anumite circumstanțe atenuante și agravante (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 8 octombrie 2008, Carbone-Lorraine/Comisia, T-73/04, Rep., p. II-2661, punctul 100 și următoarele, confirmată în recurs prin Hotărârea Curții din 12 noiembrie 2009, Carbone-Lorraine/Comisia, C-554/08 P, nepublicată în Repertoriu).

¹⁴⁰ Această jurisprudență este totuși conformă jurisprudenței citate la punctele 137 și 138 de mai sus. Astfel, în aceste hotărâri, termenul „gravitate” a fost utilizat în mod general pentru a descrie intensitatea încălcării, iar nu în sensul tehnic al Orientărilor privind calcularea amenzilor. În consecință, Comisia era liberă să țină seama de anumite aspecte ale „gravității” în sensul articolului 23 din Regulamentul nr. 1/2003 în cadrul circumstanțelor atenuante și agravante, iar nu în cadrul „gravității” în sensul Orientărilor privind calcularea amenzilor.

¹⁴¹ Aceasta este situația în special în cazul aprecierii gravității relative a participării la o încălcare unică și continuă săvârșită de mai multe întreprinderi. În această privință, Curtea a confirmat că, în ceea ce privește Liniile directe privind metoda de stabilire a amenzilor aplicate în temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 și al articolului 65 alineatul (5) din Tratatul CECO (JO 1998, C 9, p. 3, Ediție specială,

08/vol. 3, p. 69, denumite în continuare „Liniile directoare din 1998”), gravitatea relativă a participării la încălcare a fiecăreia dintre întreprinderile vizate trebuie să fie examinată în cadrul eventualei aplicări a unor circumstanțe agravante sau atenuante (Hotărârea din 12 noiembrie 2009, Carbone-Lorraine/Comisia, punctul 139 de mai sus, punctul 27). În cazul unei încălcări unice și continue, noțiunea „încălcare”, astfel cum este utilizată în Liniile directoare din 1998, se referă, așadar, la încălcarea globală care implică mai multe întreprinderi, iar „gravitatea” acestei încălcări unice este aceeași pentru toți participanții.

¹⁴² Hotărârea din 12 noiembrie 2009, Carbone-Lorraine/Comisia, punctul 139 de mai sus, privește însă Liniile directoare din 1998. Orientările din 2006 au adus, astfel cum s-a arătat deja la punctul 129 de mai sus, o schimbare fundamentală a metodologiei pentru calculul amenzilor. În primul rând, clasificarea încălcărilor în trei categorii („minore”, „grave” și „foarte grave”) a fost suprimată. Sistemul actual, care cuprinde un interval între 0% și 30%, permite o diferențiere mai precisă în funcție de gravitatea încălcărilor.

¹⁴³ În al doilea rând, au fost eliminate cuantumurile forfetare. În prezent, quantumul de bază este calculat plecând de la valoarea vânzărilor, realizate de fiecare întreprindere individuală, în legătură directă sau indirectă cu încălcarea. Această nouă metodologie permite, așadar, să se țină seama mai ușor de întinderea participării individuale a fiecărei întreprinderi la încălcare în cadrul aprecierii gravității acesteia. Metodologia permite de asemenea să se ia în considerare o eventuală reducere în timp a gravității unei încălcări unice.

¹⁴⁴ În al treilea rând, în ședință, Comisia a confirmat că, în practica sa decizională, aceasta nu aplica în mod necesar o rată unică în privința tuturor participanților la o încălcare. Astfel, în Decizia „Candle waxes”, C(2008) 5476, din 1 octombrie 2008 privind o procedură în temeiul articolului 81 [CE] și al articolului 53 din Acordul privind SEE (Cazul COMP/39.181 – Ceară de lumânări), al cărui rezumat este publicat în

Jurnalul Oficial din 4 decembrie 2009 (JO C 295, p. 17) și în Decizia „Heat stabilisers”, C(2009) 8682, din 11 noiembrie 2009 privind o procedură în temeiul articolului 81 [CE] și al articolului 53 din Acordul privind SEE (Cazul COMP/38.589 – Stabilizatori termici), al cărei rezumat este publicat în Jurnalul Oficial din 12 noiembrie 2010 (JO C 307, p. 9), Comisia a aplicat rate diferite în privința diferitor categorii de participanți la înțelegerile în cauză în funcție de gravitatea relativă a participării lor la încălcare. În special, în această din urmă cauză a fost stabilită o rată mai ridicată pentru întreprinderile care participaseră nu doar la o stabilire a prețurilor, ci și la o împărțire a clienților și/sau a pieței.

¹⁴⁵ Cu toate acestea, noua metodologie nu impune o astfel de abordare. Deși jurisprudența citată la punctele 137 și 138 de mai sus arată că gravitatea relativă a participării la încălcare și circumstanțele specifice ale cauzei trebuie să fie luate în considerare, Comisia are posibilitatea, în temeiul Orientărilor din 2006, să țină seama de acești factori atunci când apreciază gravitatea încălcării sau ajustează cuantumul de bază în funcție de anumite circumstanțe atenuante și agravante. În cazurile în care această ultimă abordare este reținută de Comisie, aprecierea circumstanțelor atenuante și agravante trebuie să permită totuși să se țină seama în mod adecvat de gravitatea relativă a participării la o încălcare unică, precum și de o eventuală variație în timp a acestei gravități.

¹⁴⁶ În speță, Comisia a stabilit o rată unică de 17% pentru toate întreprinderile în cauză. În măsura în care Gosselin susține că gravitatea relativă a participării sale este mai puțin importantă decât cea a celorlalte întreprinderi implicate și că ar fi trebuit să fie luate în considerare mai multe circumstanțe specifice sau neobișnuite, argumentele sale vor fi examinate în cadrul criticilor întemeiate pe o apreciere eronată a circumstanțelor atenuante efectuată de către Comisie.

- 147 Prin urmare, primul aspect al prezentului motiv trebuie respins și trebuie să se țină seama de argumentele invocate de Gosselin în cadrul examinării celui de al patrulea aspect (punctul 180 și următoarele de mai jos).

Cu privire la durata încălcării

- 148 Acest aspect al motivul este invocat numai de Gosselin.

Argumentele părților

- 149 Gosselin observă că, în considerentul (379) al deciziei, Comisia admite în mod expres că dosarul nu conține înscrisuri care stabilesc punerea în aplicare de către aceasta a acordurilor anticoncurențiale pentru o perioadă care acoperă mai mult de trei ani întregi, și anume de la 30 octombrie 1993 la 14 noiembrie 1996.

- 150 În opinia Gosselin, această lipsă a mijloacelor de probă nu poate fi remediată prin afirmația conform căreia este vorba despre o încălcare unică și continuă sau conform căreia nu s-a disociat în niciun moment de această încălcare. În ceea ce privește prima afirmație, Gosselin susține că acest fapt nu exonerează Comisia de sarcina probei concrete cu privire la durata participării Gosselin la încălcare. În ceea ce privește cea de a doua afirmație, Gosselin susține că jurisprudența invocată în decizie, conform căreia întreprinderea în cauză trebuie să se disocieze în mod deschis și fără echivoc de înțelegere, a avut întotdeauna legătură cu înțelegerile „clasice”, în cadrul cărora au avut loc reuniuni multilaterale și în cursul cărora obiectivele având ca obiect restrângerea

concretenței au fost evocate *expressis verbis*. În consecință, această jurisprudență nu s-ar aplica în privința Gosselin, care nu ar fi participat la nicio reuniune în cadrul înțelegerii. În sfârșit, Gosselin subliniază că o perioadă de trei ani este deosebit de lungă și că, prin urmare, nu poate fi vorba despre o continuitate dovedită în ceea ce o privește.

- 151 Comisia admite că, în ceea ce privește Gosselin, dosarul nu conține niciun înscris referitor la cazuri concrete de comisioane și de DDC-uri în perioada 30 octombrie 1993-14 noiembrie 1996, însă aceasta consideră că pot fi deduse indicii obiective și concordante care arată că participarea Gosselin la înțelegere a avut loc în această perioadă. Comisia arată că este vorba despre o perioadă intermediară și că Gosselin nu a încetat definitiv participarea la înțelegere în octombrie 1993. Tot din mijloacele de probă disponibile ar rezulta că activitatea înțelegerii, ca atare, a rămas neschimbată în perioada respectivă și că aceasta nu a fost suspendată. În sfârșit, Comisia constată că Gosselin nu s-a distanțat în mod public și fără echivoc de înțelegere la începutul perioadei în cauză.

Aprecierea Tribunalului

- 152 În esență, Gosselin susține că, în perioada 30 octombrie 1993-14 noiembrie 1996 (denumită în continuare „perioada în litigiu”), nu a participat la înțelegere și că, prin urmare, factorul multiplicator care ține seama de numărul de ani de participare ar trebui să fie redus.
- 153 În această privință, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că sarcina probei privind încălcările articolului 81 alineatul (1) CE incumbă Comisiei și că aceasta trebuie să prezinte dovezi precise și concordante pentru a susține convingerea fermă că încălcarea pretinsă a fost săvârșită (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 28 martie 1984, CRAM și Rheinzink/Comisia, 29/83 și 30/83, Rec., p. 1679, punctul 20, și Hotărârea Tribunalului din 27 septembrie 2006, Dresdner Bank și alții/Comisia, T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP și T-61/02 OP, Rec., p. II-3567, punctul 62).

154 Acest lucru se întâmplă în special în cazul probelor referitoare la durata încălcării, criteriu a cărui importanță a fost consolidată în mod considerabil în Orientările din 2006. În lipsa unor elemente de probă susceptibile de a stabili în mod direct durata unei încălcări, Comisia este obligată să prezinte elemente de probă având legătură cu fapte suficiente de apropiate în timp, astfel încât să se poată admite în mod rezonabil că această încălcare s-a desfășurat fără întrerupere între două date precise (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 11 decembrie 2003, *Adriatica di Navigazione/Comisia*, T-61/99, Rec., p. II-5349, punctul 125 și jurisprudența citată).

155 În speță, este cert că nu există mijloace de probă scrise pentru perioada în litigiu.

156 Cu toate acestea, Comisia a invocat, în decizie și în memoriile sale, o jurisprudență potrivit căreia, pentru ca răspunderea sa să înceteze, întreprinderea trebuie să se disocieze în mod deschis și fără echivoc de înțelegere, astfel încât ceilalți participanți să fie conștienți de faptul că ea nu mai susține obiectivele generale ale înțelegerii.

157 În această privință, este adevărat că, atunci când s-a dovedit participarea la reuniuni multilaterale, revine întreprinderii respective obligația de a prezenta informații de natură să demonstreze că participarea sa la acele reuniuni era lipsită de orice spirit anticoncurențial prin dovedirea faptului că le comunicase concurenților săi că participa la acele reuniuni având o optică diferită de a acestora (Hotărârea *Aalborg Portland și alții/Comisia*, punctul 37 de mai sus, punctul 81, și Hotărârea *Curții* din 8 iulie 1999, *Hüls/Comisia*, C-199/92 P, Rec., p. I-4287, punctul 155).

158 Această jurisprudență privește însă înțelegeri în cadrul cărora au avut loc reuniuni multilaterale și în cursul cărora au fost evocate obiective anticoncurențiale. Astfel cum Curtea a explicat la punctul 82 din Hotărârea *Aalborg Portland și alții/Comisia*, punctul 37 de mai sus, rațiunea care stă la baza acestui principiu este că, prin participarea la astfel de reuniuni fără a se distanța în mod public de conținutul lor,

întreprinderea a dat de înțeles celorlalți participanți că era de acord cu rezultatul acestora și că se va conforma. Or, în speță, este cert că Gosselin nu a participat la astfel de reuniuni.

- 159 Prin urmare, revenea Comisiei obligația de a prezenta mijloace de probă care să dovedească durata participării Gosselin, fără a putea beneficia de atenuarea sarcinii probei care rezultă din jurisprudență.
- 160 Or, se impune constatarea faptului că, în ceea ce privește perioada în litigiu, indiciile invocate de Comisie nu sunt susceptibile să dovedească corespunzător cerințelor legale participarea Gosselin la înțelegere.
- 161 În primul rând, în măsura în care Comisia subliniază că perioada în litigiu este o perioadă intermediară și că Gosselin nu a încetat definitiv participarea la înțelegere în octombrie 1993, trebuie constatat că acest lucru este inerent faptului că este vorba despre o întrerupere. Simpla împrejurare că Gosselin a participat la înțelegere atât anterior, cât și ulterior perioadei respective este, așadar, lipsită de relevanță. În plus, aspectul că societății Gosselin i se angajează răspunderea pentru că a participat la înțelegere doar începând cu 18 septembrie 2002, data ultimului mijloc de probă scris, în pofida faptului că înțelegerea ar fi existat până în septembrie 2003, demonstrează că este posibil ca participarea la o înțelegere să înceteze chiar și în lipsa unei declarații exprese.
- 162 În al doilea rând, Comisia susține că Gosselin a participat la aceleași practici anticoncurențiale atât ulterior lunii noiembrie 1996, cât și anterior lunii octombrie 1993 și că nu a avut loc nicio modificare, în intervalul dintre aceste două date, în comportamentul său în cadrul înțelegerii. Totuși, dat fiind faptul că *modus operandi* al înțelegerii nu s-a modificat în perioada în litigiu, participarea Gosselin nu putea să se prezinte decât sub aceleași forme avute anterior.

- 163 În al treilea rând, Comisia a arătat, în considerentul (274) al deciziei, că simplul fapt că un DDC nu figurează în dosarul său nu înseamnă că acest deviz nu a fost întocmit niciodată. Elementele de probă conținute în dosar ar arăta că anumite DDC-uri erau trimise uneori direct persoanei care se muta. Potrivit acestui considerent, o fișă internă a Allied Arthur Pierre care făcea referire la o mutare din Bruxelles (Belgia) la Lisabona (Portugalia) menționează că au fost solicitate DDC-uri societăților Gosselin și Ziegler. S-ar preciza, pe de altă parte, că „Gosselin trimite DDC-ul astăzi prin poștă [și că] clientul este avertizat cu privire la acest lucru”. Însă mutarea respectivă datează din 1998 și a avut loc, așadar, ulterior perioadei în litigiu.
- 164 În al patrulea rând, Comisia a admis în cadrul ședinței că nu existau alte indicii referitoare la participarea Gosselin în perioada în litigiu.
- 165 În al cincilea rând, în ceea ce privește întinderea perioadei în litigiu, trebuie subliniat că problema dacă respectiva perioadă este sau nu este suficient de lungă pentru a constitui o întrerupere a încălcării nu poate fi examinată în abstract. Dimpotrivă, aceasta trebuie apreciată în contextul funcționării înțelegerii în cauză (Hotărârea Tribunalului din 19 mai 2010, IMI și alții/Comisia, T-18/05, Rep., p. II-1769, punctul 89 și următoarele).
- 166 În speță, rezultă din tabelul nr. 3 care figurează în considerentul (280) al deciziei că întreprinderile în cauză luau de obicei legătura de mai multe ori pe an pentru a stabili DDC-uri sau pentru a plăti comisioane. Astfel, faptul că aceste practici se întemeiau pe principiul *do ut des* (a se vedea punctul 79 de mai sus) necesita o anumită continuitate în ceea ce privește cooperarea din cadrul cartelului. Or, perioada în care Gosselin nu a participat la aceste practici se ridică la peste trei ani. Dat fiind faptul că această perioadă depășește în mare măsură intervalele în care întreprinderile în cauză își manifestau în mod obișnuit, prin stabilirea de DDC-uri sau plătiind comisioane, voințele lor respective privind restrângerea concurenței, trebuie să se concluzioneze că Comisia nu a prezentat elemente de probă având legătură cu fapte suficient de apropiate în

timp, astfel încât să se poată admite în mod rezonabil că încălcarea s-a desfășurat fără întrerupere între 30 octombrie 1993 și 14 noiembrie 1996.

- 167 În al șaselea rând, în decizie, Comisia s-a întemeiat pe caracterul unic și continuu al încălcării. Or, trebuie să se considere, asemenea Gosselin, că lipsa unor mijloace de probă scrise pentru perioada în litigiu nu poate fi remediată prin afirmația, care figurează în considerentul (380) al deciziei, conform căreia înțelegerea în cauză este o încălcare unică și continuă. Astfel, o asemenea constatare nu poate permite să i se angajeze răspunderea societății Gosselin pentru toată durata încălcării. Într-adevăr, punctul 24 din Orientările din 2006 nu face trimitere la durata încălcării, ci la durata participării fiecărei întreprinderi la încălcare. În consecință, este în continuare necesar să se determine durata participării individuale la înțelegere, astfel cum a procedat Comisia în cadrul deciziei.
- 168 Din toate considerațiile anterioare reiese că cel de al doilea aspect al motivului, întemeiat pe o stabilire eronată a duratei încălcării, trebuie admis și că, prin urmare, trebuie să se anuleze decizia în măsura în care în cadrul acesteia se reține răspunderea Gosselin pentru participarea sa la înțelegere în perioada în litigiu. În consecință, perioada în litigiu trebuie să fie dedusă din durata de 10 ani și 7 luni reținută în considerentul (548) al deciziei. Participarea Gosselin a durat, așadar, 7 ani și 6 luni.
- 169 Având în vedere faptul că Gosselin a reluat și a repetat, după perioada în litigiu, participarea la o încălcare în legătură cu care nu contestă că este aceeași ca și cea la care participase înainte de întrerupere, prescrierea în sensul articolului 25 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003 nu se aplică în speță. Cu toate acestea, trebuie modificată decizia în scopul reducerii cuantumului amenzii aplicate Gosselin pentru a ține cont de durata efectivă a participării sale la înțelegere. Efectele concrete ale acestei modificări vor fi precizate la punctul 174 de mai jos.

Cu privire la valoarea vânzărilor care trebuie luată în considerare în scopul calculării cuantumului de bază

Argumentele părților

- 170 Reclamantele susțin că, în decizie, Comisia pleacă de la un quantum eronat în ceea ce privește valoarea vânzărilor. Această eroare se datorează faptului că exercițiul contabil al Gosselin nu corespunde anului calendaristic. Prin urmare, Comisia ar fi trebuit să considere ca „ultimul an complet de participare a sa la încălcare” (în sensul punctului 13 din Orientările din 2006) ultimul exercițiu contabil care precedă încetarea încălcării. Întrucât din decizie rezultă că data de 18 septembrie 2002 este data încetării încălcării, acest ultim exercițiu contabil ar fi cel cuprins între 1 iulie 2001 și 30 iunie 2002 (corespunzător unei cifre de afaceri de 1 607 946,90 euro), iar nu exercițiul contabil cuprins între 1 iulie 2000 și 30 iunie 2001, care, în schimb, a fost reținut în decizie.
- 171 În memoriul în apărare, Comisia admite că Orientările din 2006 nu oferă un răspuns complet cu privire la datele pe care aceasta trebuie să le considere, în principiu, ca punct de plecare. În duplică, Comisia recunoaște de asemenea că perioada 1 iulie 2001-30 iunie 2002 este mai convenabilă, drept an de referință, decât cea reținută în decizie.

Aprecierea Tribunalului

- 172 La 24 iulie 2009, Comisia a adoptat Decizia C(2009) 5810 final de modificare a deciziei în ceea ce privește valoarea vânzărilor care trebuie luată în considerare în vederea

calculării cuantumului de bază al amenzii aplicate Gosselin și Portielje (a se vedea punctul 19 de mai sus). În această decizie, Comisia a reținut perioada 1 iulie 2001-30 iunie 2002 drept an de referință și, prin urmare, o cifră de afaceri relevantă de 1 607 946 de euro. În consecință, amenda aplicată Gosselin a fost redusă la 3,28 milioane de euro, din care Portielje răspunde solidar pentru suma de 270 000 de euro.

- 173 În măsura în care Comisia a recunoscut temeinicia celui de al treilea aspect al prezentului motiv și a modificat decizia în consecință, nu mai este necesar să se statueze cu privire la acest aspect al motivului.
- 174 Întrucât durata încălcării a fost deja restabilită la 7 ani și 6 luni (a se vedea punctul 169 de mai sus), cuantumul amenzii aplicate Gosselin trebuie să fie redus la 2,32 milioane de euro (cifră de afaceri corectată, multiplicată cu 0,17 și cu 7,5 și majorată cu cuantumul suplimentar cu titlu disuasiv).

Cu privire la circumstanțele atenuante

Argumentele părților

- 175 Reclamantele consideră că, în decizie, Comisia a respins în mod greșit aplicarea circumstanței atenuante privind participarea redusă și rolul minor al Gosselin. În această privință, acestea invocă, în primul rând, că Gosselin nu s-a implicat în constituirea înțelegerii și că nu a participat la acorduri privind prețurile. Pretinsa sa implicare în acorduri referitoare la comisioane ar fi fost foarte limitată și sporadică.

- 176 În al doilea rând, reclamantele consideră că în decizie nu s-a demonstrat deloc că Gosselin știa sau trebuia să știe în mod necesar că acțiunile sale se înscriau într-un plan global și că acest plan global acoperea toate elementele constitutive ale unei înțelegeri. În plus, acestea contestă faptul că o eventuală răspundere pentru o înțelegere în totalitatea sa este suficientă pentru a respinge o circumstanță atenuantă care pleacă în mod precis de la rolul foarte limitat al unei anumite întreprinderi.
- 177 În al treilea rând, reclamantele pretind că serviciile întreprinderilor și ale instituțiilor însărcinate cu realizarea mutărilor erau pe deplin la curent cu principiul privind stabilirea de DDC-uri și că acestea considerau DDC-urile ca pe un mijloc pentru completarea în mod simplu a dosarelor administrative aferente mutărilor. Având în vedere că ar fi vorba despre o practică pe care societățile furnizoare de servicii de mutări în cauză nu o păstrau secretă, serviciile însărcinate cu realizarea mutărilor ar fi trebuit să fie aibă cunoștință despre existența DDC-urilor. În ceea ce privește Gosselin, dosarul ar conține un exemplu referitor la un agent comunitar competent să semneze pentru un serviciu de mutare internațională și care ar fi solicitat DDC-uri.
- 178 Comisia respinge aceste argumente.

Aprecierea Tribunalului

- 179 Rezultă din decizie că Comisia nu a reținut nicio circumstanță atenuantă. Cu toate acestea, reclamantele pretind că Comisia ar fi ținut seama de faptul că Gosselin nu s-a implicat în constituirea înțelegerii și că nu a participat la acorduri privind prețurile (prima critică), că Gosselin nu știa că acțiunile sale se înscriau într-un plan global (a doua critică) și că unii agenți ai Comisiei aveau cunoștință despre practica privind DDC-urile (a treia critică).

— Cu privire la prima și la cea de a doua critică

- 180 În primul rând, în ceea ce privește afirmația conform căreia Gosselin nu s-a implicat în constituirea înțelegerii și nu a participat la acorduri scrise, trebuie constatat că prima sa participare documentată la punerea în aplicare a acordului privind comisiunile datează efectiv din anul 1992, în timp ce aceste practici au fost instituite în anii '80. Totuși, acest element nu este relevant decât în contextul referitor la aspectul dacă o întreprindere a avut un rol de conducător sau de instigator, rol care poate fi considerat drept circumstanță agravantă în temeiul punctului 28 din Orientările din 2006. În schimb, faptul de a nu fi participat în mod activ la instituirea acordurilor anticoncurențiale în cauză nu constituie, *per se*, o circumstanță atenuantă.
- 181 În al doilea rând, în ceea ce privește caracterul pretins foarte limitat al participării Gosselin la încălcare, este cert că aceasta nu a participat niciodată la acordurile scrise de stabilire a prețurilor sau la reuniunile având un obiect anticoncurențial.
- 182 În această privință, trebuie subliniat că, în temeiul celei de a treia liniuțe a punctului 29 din Orientările din 2006, pentru a beneficia de o reducere a amenzii ca urmare a circumstanțelor atenuante, întreprinderea implicată trebuie să „fac[ă] dovada că participarea sa la încălcare este extrem de redusă” și să „demonstre[ze] astfel că, în cursul perioadei în care a fost parte la acordurile ilicite, s-a sustras efectiv de la aplicarea acestora adoptând un comportament concurențial pe piață”. Or, aceste condiții nu sunt îndeplinite în speță.
- 183 Cu toate acestea, utilizarea adverbului „precum” indică faptul că lista circumstanțelor enunțate la punctul 29 din Orientările din 2006 nu este exhaustivă. În plus, astfel cum s-a constatat în cadrul celui de al patrulea motiv invocat de Portielje și al doilea motiv invocat de Gosselin, circumstanțele specifice ale speței, în special participarea

sau neparticiparea unei întreprinderi la toate elementele constitutive ale încălcării, trebuie să fie luate în considerare, dacă nu în cadrul aprecierii gravității încălcării, cel puțin în cadrul ajustării cuantumului de bază în funcție de anumite circumstanțe atenuante și agravante. Astfel, această obligație constituia unul dintre motivele care au permis Curții să afirme că noțiunea de încălcare unică și continuă nu contrazice principiul conform căruia răspunderea pentru încălcările dreptului concurenței are un caracter personal (Hotărârea Comisia/Anic Participazioni, punctul 76 de mai sus, punctul 84). Numai criteriile enunțate la cea de a treia liniuță a acestui punct 29 nu sunt susceptibile să garanteze această posibilitate. În consecință, trebuie să se aprecieze circumstanțele specifice din speță.

184 În această privință, este cert că încălcarea în cauză a evoluat în timp. Acordurile scrise au fost aplicate în prima etapă a săvârșirii încălcării, cuprinsă între anul 1984 și începutul anilor '90, și au fost ulterior abandonate. Cea de a doua etapă a săvârșirii încălcării se caracterizează prin recurgerea la DDC-uri și la comisioane. În consecință, proporția valorii vânzărilor care trebuie avută în vedere în temeiul punctului 19 din Orientările din 2006 ar putea, în principiu, să fie modulată în timp. Această împrejurare ar putea să justifice în egală măsură reducerea amenzii ca urmare a circumstanțelor atenuante.

185 Or, trebuie să se considere că respectivele comportamente la care a participat Gosselin nu reprezintă încălcări mai puțin grave decât acordurile scrise de stabilire a prețurilor sau stabilirea ad-hoc a prețului pentru anumite mutări. Astfel, contrar afirmațiilor Gosselin, DDC-urile și comisioanele au avut de asemenea efecte asupra prețurilor (a se vedea punctul 67 și următoarele de mai sus). În mod similar, în circumstanțele din speță, faptul că Gosselin nu a participat la reuniuni având un obiect anticoncurențial, care nu mai erau organizate la data la care ea făcea parte din înțelegere, este lipsit de relevanță pentru aprecierea gravității încălcării, întrucât înțelegerea a funcționat cu ajutorul unor mecanisme care făceau ca astfel de reuniuni să fie inutile.

186 Rezultă că Comisia putea să stabilească o rată unică pentru toată durata încălcării unice și continue și să nu țină seama de evoluția acestei încălcări în timp drept circumstanță atenuantă.

187 În al treilea rând, în ceea ce privește critica invocată de reclamante conform căreia o eventuală răspundere pentru o încălcare unică și continuă nu este suficientă pentru a respinge o circumstanță atenuantă având legătură cu rolul limitat al unei anumite întreprinderi, trebuie să se considere că această afirmație este corectă. Totuși, în ceea ce privește Gosselin, faptul că nu a avut cunoștință despre planul global referitor la înțelegere nu constituie o circumstanță atenuantă. Acest argument ar fi relevant în cazul în care reclamantele ar avea în vedere să conteste constatarea unei încălcări unice și continue, critică ce nu a fost însă invocată de acestea.

188 Așadar, aceste critici trebuie respinse.

— Cu privire la cea de a treia critică

189 În ceea ce privește critica întemeiată pe faptul că Comisia avea cunoștință despre practica privind DDC-urile, trebuie constatat că ultima liniuță a punctului 29 din Orientările din 2006 prevede că „[c]uanticumul de bază al amenzii poate fi redus [...] atunci când comportamentul anticoncurențial a fost autorizat sau încurajat de autoritățile publice sau de reglementare”.

190 Or, dosarul cauzei nu conține niciun element care să demonstreze că Comisia, în calitate de instituție, a autorizat, a încurajat sau a solicitat DDC-urile. În realitate, Comisia nu ar fi avut niciun interes să încurajeze sau să tolereze sistemul privind DDC-urile, deoarece acesta aducea atingere intereselor sale. Faptul că anumiți angajați ar fi

solicitat DDC-uri pentru o mutare al cărei cost a fost în final rambursat de Comisie nu ar însemna că instituția avea cunoștință despre această practică și nici că Comisia luase parte la practică, întrucât trebuie să se facă distincție între agenții Comisiei și Comisie în calitate de instituție. Persoana care se află în contact cu întreprinderea care realizează mutarea nu reprezintă adevăratul client al societăților furnizoare de servicii de mutări. Adevăratul client este instituția sau întreprinderea pentru care această persoană lucrează și care plătește cheltuielile aferente mutării.

191 Presupunând că un agent al unei instituții ar fi solicitat DDC-uri, Gosselin ar fi trebuit să aibă cunoștință de faptul că astfel de solicitări nu puteau să fie formulate în numele sau la cererea instituțiilor, întrucât acestea erau în mod evident contrare intereselor lor financiare. Astfel, cerința de a furniza două sau trei devize era destinată tocmai să asigure existența unui nivel minim de concurență și să evite situația în care o singură întreprindere furnizoare de servicii de mutări să poată stabili în mod unilateral prețul aferent unei mutări.

192 În plus, simpla cunoaștere a comportamentului anticoncurențial nu ar implica faptul că acest comportament a fost „autorizat sau încurajat” în mod implicit de Comisie în sensul punctului 29 ultima liniuță din Orientările din 2006. O pretinsă inacțiune nu poate fi astfel asimilată cu un act pozitiv precum o autorizare sau o încurajare.

193 În orice caz, trebuie subliniat că argumentele invocate de Gosselin nu se referă decât la DDC-uri. Or, practica privind DDC-urile reprezintă doar una dintre componentele unei încălcări unice și continue. Argumentele invocate nu pot în niciun caz să justifice plata unor comisioane.

194 În consecință, această critică trebuie respinsă și, prin urmare, și ultimul aspect al prezentului motiv trebuie să fie respins.

4. Cu privire la al cincilea motiv invocat de Portielje și al treilea motiv invocat de Gosselin, întemeiate pe o încălcare a principiului egalității de tratament

¹⁹⁵ Acest motiv este invocat cu titlu subsidiar și este compus din două aspecte.

Argumentele părților

¹⁹⁶ În primul rând, reclamantele invocă faptul că, dacă argumentele lor invocate în această privință în cadrul motivelor precedente nu sunt reținute, articolul 2 litera (e) din decizie ar trebui să fie anulat ca urmare a încălcării principiului egalității de tratament pentru motivul că Comisia nu ține seama în niciun mod, cu ocazia stabilirii amenzii, de distincția obiectivă și calitativă între comportamentul său și cel al societăților furnizoare de servicii de mutări care au participat la înțelegerea „clasică” (Arthur Pierre, Interdean, Transworld și Ziegler).

¹⁹⁷ În al doilea rând, dacă argumentele lor invocate în această privință în cadrul motivelor precedente nu sunt reținute, acest lucru ar implica, în opinia reclamantelor, faptul că, atunci când s-a stabilit valoarea vânzărilor în scopul calculării amenzii, societății Gosselin i-a fost rezervat un tratament inegal, fără ca acest lucru să fie justificat în mod obiectiv.

¹⁹⁸ Comisia face trimitere la observațiile sale formulate în cadrul motivelor precedente.

Aprecierea Tribunalului

- 199 Primul aspect al acestui ultim motiv nu are o dimensiune autonomă față de cel de al doilea motiv invocat de Gosselin. Acesta a fost, în esență, deja examinat (a se vedea punctul 134 și următoarele de mai sus).
- 200 Dat fiind faptul că Comisia a recunoscut temeinicia celui de al treilea aspect al celui de al doilea motiv invocat de Gosselin, referitor la valoarea vânzărilor, nu mai este necesar să se examineze cel de al doilea aspect al prezentului motiv, care nu a fost invocat decât cu titlu subsidiar.
- 201 Rezultă din toate considerațiile care precedă că trebuie să se anuleze decizia în ceea ce privește fundația Portielje (punctul 59 de mai sus) și în ceea ce privește constatarea conform căreia Gosselin a participat la o încălcare a articolului 81 alineatul (1) CE în perioada 30 octombrie 1993-14 noiembrie 1996 (punctul 168 de mai sus). În plus, nu mai este necesar ca Tribunalul să se pronunțe cu privire la aspectul motivului privind valoarea vânzărilor care trebuie luată în considerare în scopul calculării cuantumului de bază al amenzii aplicate Gosselin (punctul 173 de mai sus). Cuantumul amenzii trebuie, prin urmare, să fie stabilit la suma de 2,32 milioane de euro (punctul 175 de mai sus). În ceea ce privește celelalte capete de cerere, acțiunea introdusă în cauza T-208/08 trebuie să fie respinsă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 202 Potrivit articolului 87 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât Comisia a căzut în pretenții în cauza T-209/08, se impune obligarea acesteia la plata cheltuielilor de judecată, conform concluziilor Portielje. În cauza T-208/08, fiecare parte a căzut în pretenții în parte și Tribunalul a dispus o nepronunțare parțială asupra fondului. În consecință, potrivit articolului 87 alineatele (3) și (6) din Regulamentul de

procedură, se impune obligarea fiecărei părți la plata propriilor cheltuieli de judecată în această cauză.

Pentru aceste motive,

TRIBUNALUL (Camera a opta)

declară și hotărăște:

- 1) **În cauza T-208/08, anulează Decizia C(2008) 926 final a Comisiei din 11 martie 2008 privind o procedură în temeiul articolului 81 [CE] și al articolului 53 din Acordul privind SEE (cazul COMP/38.543 – Servicii de mutări internaționale) în ceea ce privește constatarea conform căreia Gosselin Group NV a participat la o încălcare a articolului 81 alineatul (1) CE în perioada 30 octombrie 1993-14 noiembrie 1996.**

- 2) **Stabilește cuantumul amenzii aplicate Gosselin Group la articolul 2 din Decizia C(2008) 926, astfel cum a fost modificată prin Decizia C(2009) 5810 final a Comisiei din 24 iulie 2009, la suma de 2,32 milioane de euro.**

- 3) **Respinge acțiunea cu privire la restul motivelor.**

- 4) **În cauza T-209/08, anulează Decizia C(2008) 926, astfel cum a fost modificată prin Decizia C(2009) 5810, în ceea ce privește Stichting Administratiekantoor Portielje.**

- 5) **În cauza T-208/08, fiecare parte suportă propriile cheltuieli de judecată.**

- 6) **În cauza T-209/08, obligă Comisia Europeană la plata cheltuielilor de judecată.**

Papasavvas

Wahl

Dittrich

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 16 iunie 2011.

Semnături

Cuprins

Situația de fapt	II - 3649
1. Obiectul litigiului	II - 3649
2. Reclamantele	II - 3650
3. Procedura administrativă	II - 3650
4. Decizia	II - 3651
Procedura și concluziile părților	II - 3655
În drept	II - 3657
1. Cu privire la primul și la al doilea motiv invocate de Portielje, întemeiate pe o încălcare a articolului 81 CE	II - 3658
Argumentele părților	II - 3658
Argumentele invocate de Portielje	II - 3658
Argumentele invocate de Comisie	II - 3660
Aprecierea Tribunalului	II - 3660
Cu privire la primul motiv	II - 3661
Cu privire la al doilea motiv	II - 3664
2. Cu privire la al treilea motiv invocat de Portielje și primul motiv invocat de Gosse- lin, întemeiate pe o încălcare a articolului 81 CE	II - 3667
Cu privire la pretinsa absență a restrângerii semnificative a concurenței	II - 3668
Argumentele părților	II - 3668
Aprecierea Tribunalului	II - 3669
	II - 3709

— Cu privire la pretinsa absență a restrângerilor concurenței	II - 3669
— Cu privire la mijloacele de probă pentru dovedirea efectelor anticoncurențiale.	II - 3671
— Cu privire la răspunderea pentru acordurile scrise.	II - 3672
Cu privire la pretinsa lipsă a efectelor semnificative asupra schimburilor dintre statele membre	II - 3673
Argumentele părților	II - 3673
Aprecierea Tribunalului	II - 3675
— Cu privire la caracterul transfrontalier	II - 3678
— Cu privire la pragul de 40 de milioane de euro	II - 3679
— Cu privire la pragul de 5%	II - 3680
3. Cu privire la al patrulea motiv invocat de Portielje și al doilea motiv invocat de Gosselin, referitoare la reducerea amenzii	II - 3683
Cu privire la gravitatea încălcării	II - 3684
Argumentele părților	II - 3684
Aprecierea Tribunalului	II - 3684
— Cu privire la obligația de a ține seama de toate circumstanțele relevante din speță	II - 3685
— Cu privire la pretinsa diferențiere calitativă importantă	II - 3687
Cu privire la durata încălcării	II - 3692
Argumentele părților	II - 3692
Aprecierea Tribunalului	II - 3693
Cu privire la valoarea vânzărilor care trebuie luată în considerare în scopul calculării cuantumului de bază	II - 3698
Argumentele părților	II - 3698
Aprecierea Tribunalului	II - 3698

Cu privire la circumstanțele atenuante	II - 3699
Argumentele părților	II - 3699
Aprecierea Tribunalului	II - 3700
— Cu privire la prima și la cea de a doua critică.....	II - 3701
— Cu privire la cea de a treia critică.....	II - 3703
4. Cu privire la al cincilea motiv invocat de Portielje și al treilea motiv invocat de Gosselin, întemeiate pe o încălcare a principiului egalității de tratament	II - 3705
Argumentele părților	II - 3705
Aprecierea Tribunalului.....	II - 3706
Cu privire la cheltuielile de judecată.....	II - 3706